

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1931.

Andra kammaren.

Nr 41.

Torsdagen den 21 maj.

Kl. 2 e. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 15 innevarande maj.

§ 2.

Föredrogs sammansatta stats- och jordbruksutskottets memorial, nr 12, angående ersättning åt utskottets sekreterare m. fl., och blev utskottets däri gjorda hemställan av kammaren bifallen.

§ 3.

Härefter föredrogs, men bordlades åter bevillningsutskottets betänkanden nr 40—42 och bankoutskottets utlåtanden nr 44—47.

§ 4.

Vid nu skedd föredragning av första lagutskottets memorial, nr 33, angående arvode åt den, som inom första lagutskottet biträtt vid behandlingen av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till stadsplanelag m. m., dels ock Kungl. Maj:ts proposition med förslag till byggnadsstadga, biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 5.

Herr talmannen anmälde till fortsatt handläggning särskilda utskottets utlåtande, nr 1, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående huvudgrunderna för en rättegångsreform samt i anslutning därtill väckta motioner.

*Ang.
huvudgrun-
derna för en
rättegångs-
reform.*

Punkten 10, angående parterna och deras ombud.

Uti särskilda vid punkten avgivna reservationer hade dels herrar *Bissmark, Löfgren, Åkerberg, P. E. A. Jonsson, Öhman, Lövgren* och *Hedlund* i Östersund, dels ock herrar *Christenson, Frändén, Jönsson* i Boa och *Olson* i Torsby förklarad, att de ansett, att punkten bort hava annan i respektive reservationer angiven lydelse.

Sedan punkten föredragits, anförde:

Herr **Hedlund** i Östersund: Herr talman! I fråga om parterna och deras ombud har departementschefen föreslagit, att man icke skulle godkänna andra än juridiskt bildade ombud vid överrätterna. Utskottets majoritet har icke biträtt Kungl. Maj:ts förslag, däremot har herr Bissmark med flera reserverat sig till förmån för departementschefens uttalande. Jag skall be att helt kort få hänvisa till den motivering, som departementschefen anført till för-

Andra kammarens protokoll 1931. Nr 41.

*Ang.
huvudgrun-
derna för en
rättegångs-
reform.*

(Forts.)

mån för förslaget, och till gårdagens debatt; och jag hemställer, att andra kammaren måtte för sin del göra herr Bismarks reservation till sitt eget uttalande.

Herr **Lindqvist** i Halmstad: Herr talman! Jag skall be att få yrka bifall till utskottets förslag. Det är ju, som herr Hedlund säger, så, att frågan diskuterades i går, och därför behöver väl icke så mycket sägas. Det här talet, som har förts, att det skulle vara rättsbildade advokater i överrätterna, har naturligtvis mycket, som talar för sig; och även utskottets majoritet har givit uttryck åt, att man bör ha skickliga ombud, advokater, vid såväl underrätterna som överrätterna. Vi hava dock icke ansett, att det kan vara behöfligt att åtminstone vid denna tidpunkt skriva in i författningen, att som ombud vid överrätterna få företräda endast rättsbildade advokater. Det kommer nog att bliva så, att utvecklingen själv utan någon lagstiftning leder dithän, att man en dag står där och icke har annat än rättsbildade advokater. Men det torde nog vara så, att för att kunna bliva ett dugande ombud i överrätterna är det icke absolut nödvändigt att hava en juridisk examen. Jag tror, att det finnes flera exempel på, att ombud, som, utan att vara rättsbildade, mycket väl kunnat sköta sin sak. Personligen vill jag säga, att om man skulle gå in för Kungl. Maj:ts förslag här, så är det fara för, att det kommer att resas krav på statsverket för det intrång, som man gör i den så att säga näringsfrihet, som de människor anse sig äga, vilka här uppträda som ombud. De av kammarens ledamöter, som hava läst utskottets motivering, hava säkerligen funnit, att utskottet har mycket kraftigt understrukit, att man skall ställa stora krav på ombuden. Men vi hava, som sagt, icke ansett, att det kravet bör resas, att de skola vara rättsbildade.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Christenson**: Herr talman! På denna punkt har jag och ett par kamrater i utskottet avgivit en reservation. Denna reservation avser endast ändring av några rader i utskottets utlåtande, och den sammanhänger med vår uppfattning, att förfarandet i hovrätt icke skall vara muntligt i den utsträckning, som förslaget innehåller. Emellertid har jag icke några som helst utsikter att vinna framgång i det avseendet, det vill säga i avseende å muntligheten i hovrätt, då första kammaren redan fattat ett beslut, som avviker från vår reservation. Då gäller frågan, huruvida man på nu förevarande punkt skall ansluta sig till utskottets utlåtande eller till den reservation av herr Bismark med flera, som här föreligger.

Jag har för min personliga del sympatier för denna reservation. Jag vill framhålla, att vare sig man inför en föreskrift om, att i överrätterna endast rättsbildade ombud få användas, med den modifikation, som är angiven i reservationen av herr Bismark m. fl., eller icke, så kommer det i alla fall att bliva nödvändigt att i överrätterna så gott som utan undantag använda rättsbildade ombud. Men det kan ju hända, att i vissa fall det kan vara i parternas eget intresse, att de få klart för sig, att de böra använda rättsbildade ombud i överrätterna. Det kan betyda mycket för deras sak, att de få sin talan utförd av ett mera kvalificerat ombud.

Jag ber därför, herr talman, att på denna punkt få ansluta mig till den av herr Bismark med flera avgivna reservationen.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på godkännande av utskottets uttalande i förevarande punkt, dels ock på bifall till den av herr Bismark m. fl. vid punkten avgivna reservationen;

och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med öfvervägande ja för den förra propositionen. Herr Järte begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes samt anslogs:

Ang.
huvudgrun-
derna för en
rättegångs-
reform.
(Forts.)

Den, som vill, att kammaren godkänner vad särskilda utskottet i sitt förevarande utlåtande nr 1 yttrat i punkten 10, parterna och deras ombud, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den av herr Bismark m. fl. vid denna punkt avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av upprensingsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren godkänt utskottets uttalande i förevarande punkt.

Punkten 11.

Utskottets uttalande godkändes.

Härpå föredrogs *punkten 12*, angående förhör med part. Därvid yttrade:

Herr **Johansson** i Bro: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den av herr Per Gustafsson och mig vid denna punkt avgivna reservationen.

Herr **Lindqvist** i Halmstad: Jag tillåter mig, herr talman, att yrka bifall till utskottets hemställan.

Vidare anfördes ej. Efter av herr talmannen givna propositioner å de under överläggningen förekomna yrkandena godkände kammaren utskottets uttalande i förevarande punkt.

Punkten 13, angående vittnen.

Vid denna punkt hade reservation avgivits av herrar *Christenson*, *Frändén*, *Jönsson* i Boa och *Olson* i Torsby, vilka ansett, att punkten bort erhålla annan i reservationen angiven lydelse.

Punkten föredrogs. Därvid anförde:

Herr **Christenson**: Herr talman! Vid denna punkt har jag med flera avgivit en reservation, som går ut på, att det icke skall vara, som i propositionen och av utskottet föreslås, absolut förbud mot att åberopa attester av vittnen. Vi hava särskilt framhållit, att det kan förekomma sådana fall, som då en sakkunnig höres som vittne eller då vittnesmålet avser invecklade tekniska och liknande frågor, och att det då kan vara mycket lämpligt, att en skriftlig attest får användas. Jag yrkar, herr talman, bifall till denna reservation.

Herr **Lindqvist** i Halmstad: Herr talman! Det yrkande, som herr Christenson gjorde, sammanhänger med det yrkande, som han ställde i går och fick avslaget. Konsekvensen borde ju vara, att hans yrkande även i dag avslås. Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Ang.
huvudgrun-
derna för en
rättegångs-
reform.
(Forts.)

Herr **Hedlund** i Östersund: Herr talman! Inom utskottet diskuterades det livligt, huruvida domaren eller parterna och deras ombud skulle leda vittnesförhören. Det förefaller, när man går in för muntlighet, som om det vore bäst, om parterna eller deras ombud finge själva sköta om förhören med vittnena. Utskottet har icke kunnat biträda denna uppfattning av den anledningen, att man fruktar, att vittnena skola utsättas för sådana påfrestningar av advokater eller målsägare, att man icke skulle kunna sköta vittnesförhöret i de sansade former, som erfordras i en rättegång.

Herr **Eliel Löfgren** och jag ha reserverat oss till förmån för den uppfattningen, att vittnesförhören skola ledas under domarens överinseende av parterna eller deras ombud. Jag kan icke förstå, hur den uppfattning, som utskottet gör sig till tolk för, skall rimma med utskottets egen uppfattning, att det muntliga förfarandet skall tillämpas i hela dess utsträckning vid förfarandet inför domstol. Om domare och nämnd få sitta och iakttaga, hur parterna förhöra sina vittnen och parterna få framlägga genom vittnesförhöret vad de vilja bevisa i målet, är icke det riktigare? Domare och nämnd stå då utanför vittnesförhöret i annan mening än att domaren får tillse, att parterna icke pressa vittnena i saker, som icke höra till målet. Muntligen anser jag kräva, att parterna själva eller genom sina ombud få förhöra de vittnen, som de hava kallat in inför domstolen.

Jag har intet yrkande att göra, men jag vill framhålla. och vädja till kamraren, huruvida det icke mera står i överensstämmelse med muntligheten att följa den uppfattning, som herr **Eliel Löfgren** och jag gjort oss till tolk för än att följa utskottet, som säger, att domaren skall sköta vittnesförhöret.

Herr **Fast**: Herr talman! Jag vill bara framhålla, att gentemot vad herr **Hedlund** i Östersund här sagt står ju kravet om, att det är sanningen man söker få fram i målet, och det är icke bara fråga om, huruvida en part genom att pressa vittnena skall få en förmån över den andra parten. Man har erfarenheter, icke minst från utlandet, av att advokater, även under domarens ledning, kunnat pressa parter och vittnen till medgivanden, som icke stå i verklig överensstämmelse med vad man vill vinna, nämligen utforskandet av sanningen. Ställer man detta som det högsta kravet, så tror jag, att det är klokt att, då man gör en omläggning, låta domaren hava ledningen av vittnesförhören. Dessutom medger utskottet, att det står ombuden och parterna fritt att ställa vilka frågor som helst till vittnena. Jag tror, att det räcker med vad utskottet föreslagit, och jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad samt herr talmannen framställt propositioner å de yrkanden, som därunder förekommit. godkände kamraren utskottets vid förevarande punkt gjorda uttalande.

Punkterna 14—19.

Utskottets uttalanden godkändes.

Punkten 20, angående förfarandet i hovrätt.

Vid denna punkt hade reservationer avgivits:

av herrar *Christenson, Frändén, Jönsson* i Boa och *Olson* i Torsby, vilka ansett, att punkten bort hava annan i reservationen angiven lydelse:

av herrar *Löfgren* och *Hedlund* i Östersund; samt
av herr *Linder*.

Efter föredragning av punkten yttrade:

Herr Christenson: Herr talman! Även på denna punkt hava jag och några kamrater en reservation. Förslaget här i propositionen går ut på regelmässig muntlig förhandling i hovrätt med vissa mycket begränsade undantag. Utskottet har något uppmjukat propositionen i det avseendet. Jag och mina medreservanter hava velat gå längre än utskottet och förordat den regeln, att, särskilt med hänsyn till kostnaden för parterna, muntligt förfarande i hovrätt icke skulle förekomma i andra fall än då i anledning av parts yrkande eller eljest hovrätten finner skäligen förordna därom. Nu har emellertid första kammaren redan fattat beslut i denna sak. Där har vad utskottet föreslagit antagits men med ett visst tillägg, som innefattas i en av herr Lindhagen framförd reservation. Då det väl är lämpligt, att kamrarna i detta avseende fatta samma beslut och då jag för min del icke har några som helst utsikter att vinna något med ett yrkande om bifall till min reservation, som jag givetvis fortfarande anser som det bästa förslaget, skall jag, i synnerhet som herr Lindhagens reservation på denna punkt innefattar ändå något större uppmjukning av propositionen än vad utskottsförslaget gör, be att få framställa samma yrkande, som bifallits i första kammaren, det vill säga godkännande av utskottets yttrande under punkten 20 med den ändring, som innefattas i följande i herr Lindhagens reservation, punkt 8, gjorda uttalande, att »parter i vissa mål böra ej enligt författningen mot sin vilja alltid tvingas att inställa sig till muntlig plädering med åtföljande omkostnader».

Med herr Christenson förenade sig herr *Johanson* i Huskvarna.

Chefen för justitiedepartementet herr statsrådet **Gärde:** Herr talman! Den här punkten gäller en fråga, som är av principiell betydelse för hela överrättsförfarandet, den nämligen, huruvida muntlighets- eller skriftlighetsprincipen skall råda i fråga om förhandlingarna i överrätterna. I mitt anförande i denna kammare i går framhöll jag, att samma principer måste ligga till grund för förfarandet i underrätt och förfarandet i överrätt, därest man skall undvika den konflikt mellan de olika domstolsinstanserna, som eljest skulle komma att uppstå. Det är ju alldeles givet, att om principerna för förhandlingen i underrätt är muntlighet och omedelbarhet och man i hovrätt inför en annan princip, nämligen skriftlighet, kommer att till grund för dessa instansers avgöranden ligga ett material av olika beskaffenhet. Därvid kommer underrätten att döma på de omedelbara intrycken från förhandlingarna, hovrätten däremot att döma på grundval av, hur dessa omedelbara intryck återgivits i ett protokoll. På detta sätt konstitueras så att säga en konflikt mellan instanserna, och i den konflikten ligger det i sakens natur, att underrätten drar det kortaste strået och att småningom underrätterna tvingas att tillämpa samma princip som överrätterna. Underrätten får sina utslag korrigerade av överrätten, som dömer på ett annat material. Givetvis innefattar detta en frestelse för underrätten att bortse från vad som omedelbart uppfattas av domstolen och vid dömandet enbart hålla sig till vad hovrätten dömer på, nämligen protokollet. I grund och botten finnes det redan nu en motsättning mellan det skriftliga förfarandet i hovrätten och det muntliga förfarandet i underrätten. Det är på denna grund, som, enligt vad historiskt kan påvisas, den gamla inhemska muntligheten småningom undanträngts.

Om man med en rättegångsreform, som är grundad på omedelbarhet, muntlighet och koncentration, vill vinna bestående fördelar, måste man därför se till, att muntligheten föres upp i instansordningens topp. I den kungl. propositionen hade också i detta avseende föreslagits, att muntlighet skulle råda

Ang.
huvudgrun-
derna för en
rättegångs-
reform.
(Forts.)

Ang.
huvudgrun-
derna för en
rättegånga-
reform.
(Forts.)

icke bara i underrätterna utan också i överinstanserna: parterna och deras ombud skulle inför överrätterna själva utföra sin talan. I utskottets förslag har man här gjort en viss jämkning. Man ansåg, särskilt i samband med att man godtog icke rättsbildade advokater i överrätterna, att man borde tillåta en referentföredragning, alltså låta parterna till sitt biträde få en referent för att lätta den börd, som eljest skulle åvila dem i avseende å sakens framläggande. Däremot ville utskottet alltjämt upprätthålla kravet på parternas skyldighet att personligen komma tillstådes. Det förslag, som nu framställes av herr Christenson, innebär i realiteten, att parternas medverkan i stort sett skulle uteslutas. Någon inställelseplikt för parterna skulle icke föreligga. Helt säkert komme då parterna, av bekvämlighet eller av andra skäl, att icke komma tillstådes, och man skulle åter få ett helt skriftligt förfarande i överrätterna. Konsekvensen av detta skulle, så vitt jag förstår, bli, att skriftligheten åter gjorde sitt inträde i underrätterna.

Man säger nu, att hänsynen till kostnaderna och särskilt till de mindre bemedlade parterna kräver, att man ordnar det så att parterna slippa inställa sig i överrätterna. Men med hänsyn till dessa synpunkter gjordes också i propositionen ett så långt gående undantag, som man ansåg sig kunna försvara för dessa mindre mål. Man föreslog nämligen, att i vissa mindre mål borde man icke kräva inställelseplikt av parterna, utan där skulle de kunna få framlägga sin sak skriftligt och en referent föredraga målet. Detta undantag från muntligheten har också utskottet gått med på, men reservationen innebär som sagt ett ännu längre gående undantag.

I debatten i första kammaren framhölls det som en mycket stor förtjänst hos vårt nuvarande överrättsförfarande, att det, som en talare sade, vore det billigaste överrättsförfarandet i världen. Men just detta förhållande tycker jag manar till eftertanke. Om det är så att man överallt annorstädes icke kunnat anordna ett överrättsförfarande, som innebär skäligen garanti för rättssäkerheten, med så små kostnader som hos oss, är det då sannolikt, att vårt förfarande tillgodoser rättssäkerheten? Det gäller icke bara — och därvidlag är det likgiltigt, om parten är rik eller fattig — att få en billig dom, utan också att få en riktig och säker dom. För detta krav måste i och för sig kostnadssynpunkterna vika, i den mån kostnaderna icke överstiga vad som kan anses skäligt och billigt, och detta tror jag icke skall behöva befaras här. De fattiga parternas intresse bör tillgodoses, icke genom att de få en sämre rättvisa utan därigenom att de erhålla hjälp för att få sin rätt i betryggande former. Det är klart, att jag icke utan nödvång gått in för att lägga kostnader på parterna, som man annars kunde undvika. Orsaken till att jag så gjort är min fasta övertygelse, att detta är nödvändigt för att skapa rättssäkerhet också i överrätterna. För mig är utgången icke på något sätt en prestigefråga, utan jag vill framhålla, att det är starka realitetsskäl, som tala för att här icke gå längre än utskottet gjort. Om man ansluter sig till reservationen, kan man sönderbryta och förfuska hela idén i det nya processförfarandet, som vi här vilja införa.

Herr Lindman: Herr talman! Jag har hittills icke under debatten yttrat mig i fråga om processreformen. Jag har nämligen instämt i vad utskottet föreslagit på alla väsentliga punkter och i voteringarna anslutit mig till utskottet. Nu måste jag emellertid på denna punkt säga några ord, därför att det förefaller mig, som om man, därest man följde första kammarens exempel och toge det yrkande, som framställes av herr Lindhagen, icke skulle förfara i överensstämmelse med vad man förut beslutat, när man gått in för koncentration, muntlighet och offentlighet vid förfarandet i underrätterna.

Enligt min uppfattning kräver nämligen konsekvensen, att man skapar större

möjligheter att erhålla muntlighet även i överrätterna, därför att man annars kommer att tillämpa, om jag så får säga, två olika system. Man får muntlighet i underrätterna men icke i hovrätterna, och detta kommer att leda till att underrätterna så småningom måste vidtaga en mera omfattande protokollföring än de annars skulle behövt göra med hänsyn till att hovrätterna skola döma endast på grund av det skriftliga materialet. Det är väl i alla fall så, att när handlingarna komma till hovrätten, måste denna ha möjlighet att komplettera utredningen. Det kan ju vara sådana förhållanden, att den ena parten måste inkomma med förtydliganden eller förklaringar beträffande vad han i sina skriftliga anföranden eller muntligen i underrätten har avsett att säga. Ty protokollen upptaga ju, om jag förstått saken rätt, vittnesmålen och utsagor av parter, för såvitt de nämligen ha bevisvärde. Då måste ju hovrätterna få tillfälle att komplettera materialet, och får man icke kalla in parterna inför hovrätterna, blir detta omöjligt. Man kommer med andra ord, såsom herr statsrådet nyss sade, att bryta sönder vad man tidigare beslutit. Man får icke ett ensartat förfarande.

Att förfara så, som herr Christenson påyrkar, endast därför att första kammaren gjort det, finner jag icke någon anledning till. Jag har underrättat mig om, hur det gick till i första kammaren: det var i en ganska hastig vändning på natten, som kammaren anslöt sig till herr Lindhagens yrkande. Det finnes ingen grund för att vi skola göra på samma sätt. Enligt min uppfattning har utskottet i detta avseende funnit en tilltalande medelväg mellan Kungl. Maj:ts förslag å ena sidan och vad herr von Geijer m. fl. påyrkat i sina motioner — liksom herr Christenson i sin reservation — nämligen att muntlig förhandling endast på grund av hovrättsens beslut skall komma till stånd. Herr Eliel Löfgren har gått ännu mycket strängare fram; han vill, att parterna alltid skola muntligt framlägga sin sak, om de icke på förhand enat sig om att det skall vara en referent i hovrätten. Utskottet ställer sig ju nu på den ståndpunkten, att det skall vara en referent, om båda parterna icke själva utföra sin talan, och någon nödvändighet att ha muntligt förfarande i de mindre målen skall icke heller föreligga. Kostnadsfrågan kan naturligen spela en viss roll härvidlag, men den får väl ändå icke vara så avgörande, att rättssäkerheten sättes i fara.

På grund härav skall jag, herr talman, be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Olsson i Kullenbergstorp: Herr talman! Jag undrar, om icke de båda sista ärade talarna tagit alltför hett på denna fråga. Det låter på dem, som om man skulle, ifall man icke tager Kungl. Maj:ts förslag, helt och hållet utesluta muntligheten, omedelbarheten och koncentrationen i hovrätterna. Så är ju icke förhållandet. Jag tycker tvärtom, att herr Lindhagens förslag icke går så långt som jag skulle önskat. Det är väl ändå skäl för oss, som icke äro jurister, att reflektera på, huruvida en part, som överklagar en underrättsdom, icke så mycket därför att han vill driva sin sak så hårt utan närmast för att få en viss överprövning av domen till stånd. ovillkorligen skall tvingas att inställa sig i hovrätten. Kan det vara ett statsintresse att fordra, att man nödvändigt skall inför hovrätten muntligt repetera allt vad som förekommit inför underrätten? Våra domstolar äro väl icke självändamål, utan de fungera för parternas och folkets skull, och då tycker jag, att man icke skall göra reformer mot folkets vilja utan försöka få folket med sig. Vilja vederbörande fortsätta till hovrätten och där driva en personlig muntlig process, är ju detta dem heller icke betaget enligt första kammarens beslut. Man vill alltså icke riktigt gå folkets önsknings till mötes, då man vill anordna det så, att det skall vara tvunget att i så många mål inställa sig i hovrätten och taga om processen på

Ang.
huvudgrun-
derna för en
rättegångs-
reform.
(Forts.)

Ang.
huvudgrun-
derna för en
rättegångs-
reform.
(Forts.)

nytt. Jag tror, att den saken icke är behöflig — det blir nog tillräckligt med mål i alla fall, som bli föremål för en grundlig muntlig process i hovrätterna. Nu säger man, att när det gäller rättssäkerheten, får man icke se på vad det kostar. Men äro vi alldeles utan rättssäkerhet såsom det nu är? Vore det verkliga så, medger jag att vilka uppoffringar som helst borde göras, men jag kan icke tro, att vi äro så illa ute. Stora invecklade mål komma helt säkert att bli föremål för en grundlig advokatbehandling i hovrätterna, men jag kan icke förstå, varför parter i enklare mål skola underkastas ett sådant tvång. Jag kan icke se någon verkligt bärande grund för detta, för så vitt man icke menar, att en princip måste genomföras följdriktigt vare sig detta är praktiskt eller opraktiskt. Men en sådan principstyrka har jag aldrig kunnat tillägna mig i någon fråga. Det kan eljest ligga den meningen i utskottets förslag, att man på detta sätt garderar ett stort och utbredd advokatstånd i vårt land. Jag föreställer mig nämligen, att en juridiskt icke utbildad advokat ej själv vågar sig på att uppträda i hovrätten och driva denna muntliga process. På en omväg skulle sålunda advokaterna få igenom den ståndpunkt, som kammaren förut förkastat.

Herr Lindman sade, att man bröt med principerna, om man icke följde utskottet. Ja, men man bryter ju också mot utskottets princip att icke verka för en större uppsjö på advokater, om man går den vägen, att nästan alla mål skola bli föremål för muntlig behandling. Jag är icke vän av det systemet. Jag tycker, att man bör lugna sig och se, om man icke får tillräckligt med mål i hovrätten ändå, även om man låter parterna en smula få sin vilja fram. Jag tror, att denna fråga icke är av så skiljande natur som herr statsrådet menade, ty icke skulle väl muntlighetsprincipen, såsom det här förmenades, rent av kunna förstöras vid underdomstolarna, om man antager första kammarens ståndpunkt? Ligger det icke mera inneboende kraft i muntlighetsförfarandet, skulle det vara betänkligt, om vi sloge in på de vägar vi här valt. Men jag tror, att detta förfarande har en verklig styrka, och att det kommer att visa sig vara lyckligt. Då skola herrarna icke vara så skuggrädda, att vi icke låta folket en smula få sin vilja fram. Man bör icke vara så oerhört formalistisk, att man behandlar det hela ensartat, vare sig det behövs eller icke.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den av herr Christenson avgivna reservationen.

Häruti instämde herrar *Engberg* och *Höglund* i Stockholm.

Herr **Lindqvist** i Halmstad: Herr talman! När jag i dag såg i tidningarna, vilket beslut första kammaren hade fattat, så stod jag undrande inför vad som kunde ligga i detta förslag, och sedan när jag läst olika tidningar och fått närmare reda på det, står jag fortfarande lika frågande om vad som innefattas i förslaget. Om det också kan finnas någon förklaringsgrund till att första kammaren sent i natt fattade detta beslut, tycker jag det är mindre förklarligt, att herr Christenson så tidigt på dagen väcker ett så oklart förslag som detta. Ty herr Christenson skall alldeles säkert ge mig rätt i, att det är, omöjligt att förstå, vad som ligger i detta förslag, och det skulle vara ganska intressant att åtminstone få veta var någonstans i utskottets utlåtande herr Christenson vill placera in det. Det är icke utan betydelse, när man skall läsa och se vad det innehåller. Nu heter det här i herr Lindhagens reservation i punkt 6, att part principiellt alltid bör inkallas personligen, om domstolen ej anser det obehöfligt. Det är väl troligt, att herr Lindhagen därmed har menat endast underdomstolarna och icke domstolarna i allmänhet, ty eljest skulle det icke ligga någon riktig konsekvens i det yrkande, som sedan kommer under p. 8 i samma reservation. Det yrkande som nu gjorts under punkt 8 är endast en del av det som finnes i herr Lindhagens reservation. Det

yrkande som gjordes av herr Christenson lyder: »Parter i vissa mål böra ej enligt författningen mot sin vilja alltid tvingas att inställa sig till muntlig plädering med åtföljande omkostnader.» Man måste säga, herr Christenson, att man har anledning tro, att det är mycket oklart även från förslagsställarens sida, vad det innebär, och en närmare förklaring är säkerligen önskvärd. I utskottets utlåtande finnes denna princip uttalad, att om domstolen anser det önskvärdt, skall den hava rätt att förordna om parts hörande. Jag tycker, att det är fullkomligt riktigt, ty om domstolen finner att processmaterialet icke är tillräckligt för doms avkunnande bör den ha rätt att inkalla part. Skall då lagstiftningen vara så lagd att den förhindrar domstolen att höra parterna? Det kan väl icke vara riktigt, och den grundtanke, som ligger här i utskottets förslag, det är ungefär densamma som ligger i herr Lindhagens reservation under punkt 6. Nu skall jag icke taga upp, vad som både herr statsrådet och herr Lindman talat om, man måste naturligtvis vara något konsekvent, och om man nu skall genomföra muntlighet i processen och få bort en hel del av det skriftliga, då får man icke fördärva detta genom att anordna överrättsproceduren på sådant sätt, att det innebär en stor fara för att man fördärvar förfarandet även i underrätten.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Hedlund** i Östersund: Herr talman! Det var icke alls någon anledning att skratta, när herr Engberg instämde med herr Olsson i Kullenbergs-torp, därför att herr Engberg anslöt sig vid gårdagens votering till den uppfattning, som herr Lundstedt företrädde. Herr Lundstedt ansåg, att det skriftliga förfarandet i processen är ett mera tillförlitligt förfarande än det muntliga. Den uppfattningen hyste herr Engberg och röstade också med herr Lundstedt. Nu ha emellertid riksdagens båda kamrar så gott som enhälligt gått in för det muntliga förfarandet som det fördelaktigare. Departementschefen har konsekvent förordat muntligheten i såväl under- som överinstanserna. Han har velat, i den mån det varit möjligt, införa muntlighet även i hovrätten. Men han har beaktat vissa praktiska svårigheter för genomförandet av muntligheten i full utsträckning i hovrätten.

Utskottet, som synes skatta åt den uppfattningen, som bl. a. herr Christenson gör sig till tolk för, har mjukat upp departementschefens principer beträffande hovrättsförfarandet. Herr Eliel Löfgren och jag hava i en särskild reservation sökt närma oss departementschefen så långt det varit möjligt, och igår hemställde jag om bifall till det yrkande, som innehålles beträffande uttalandet i denna punkt i herr Eliel Löfgrens och min reservation. Jag kunde i går aldrig drömma om, att första kammaren, som gick in för muntlighet i underrätten med så stor majoritet, andetaget därefter skulle fatta sådant beslut i fråga om hovrättsförfarandet. Det beslut innebär, som herr justitieministern och herr Lindman kraftigt påpekat, fara för återinförandet av muntlighet i underrätt. Jag kan icke längre vidhålla herr Löfgrens och mitt yrkande, därför att det skulle medföra, att även denna kammare på grund av röstsplittning kunde gå in för herr Lindhagens reservation, och då jag finner det absolut meningslöst att längre tala om ett reformerat förfarande om man skulle gå in för herr Lindhagens reservation, tar jag hellre den uppmjukning av departementschefens förslag, som utskottet gjort, än riskerar, att det hela förfuskas.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Christenson**: Herr talman! Herr Lindqvist kritiserade det förslag, som jag framställt, och frågade mig, var det skulle passas in i utskottets uttalande. Ja, herr talman, jag har icke kunnat göra annat än att framställa samma yrkande, som redan är beslutat i första kammaren. Det är alldeles riktigt,

Ang.
huvudgrun-
derna för en
rättegångs-
reform.
(Forts.)

Ang.
huvudgrun-
derna för en
rättegångs-
reform.
(Forts.)

att det erbjuder vissa svårigheter att passa in detta tillägg i punkt 20 av utskottets uttalande, men det kan väl ej heller vara nödvändigt, och jag är övertygad om att, därest andra kammaren skulle följa första kammarens mening här, skulle det icke vara någon svårighet för Kungl. Maj:t att uppfatta vad som i detta fall varit riksdagens mening.

Nu har det sagts här, att man skulle äventyra hela muntligheten i underrätterna, om man skulle gå in för ett mera skriftligt förfarande i hovrätten. Jag kan icke förstå det. Det är, som herr Olsson i Kullenbergstorp här nyss påpekade så, att det ju under sekler har varit ett rent skriftligt förfarande i överrätterna, men det är väl ändock ingen som gärna kan påstå, att någon fara för rättssäkerheten på grund härav förelegat. Och jag kan icke alls förstå, att det i och för sig är något oriktigt och orimligt. Att man har muntligt förfarande i underrätten men har skriftligt förfarande i överrätten. Det är riktigt, som herr Lindman säger, att det kommer att fordra ett vidlyftigare och fullständigare protokoll vid underrätten, men det anser jag är uteslutande en förtjänst. Ty en av det föreliggande förslagets stora brister är enligt min mening, att man beskurit protokollet i allt för stor omfattning.

Att det kan gå för sig på andra ställen, också i våra grannländer, att hava muntligt förfarande i underrätt men skriftligt förfarande i överrätt, det visar utvecklingen i Norge. År 1915 gick man där in för ett muntligt förfarande även i överrätterna, men 1925 ändrades detta förhållande på sätt framgår av följande uttalande i processkommissionens betänkande (del III sid. 100).

»Enligt den år 1925 antagna lagen ha emellertid muntligheten och omedelbarheten i appellförfarandet blivit i högsta grad beskurna. I overretten är rättegången helt skriftlig.» D. v. s. från att hava gått in för muntlig procedur i överrätten år 1915, så ändrade man sig 1925 och gick in för rent skriftlig process där. Det måste tyda på, att erfarenheterna icke varit så goda, eftersom man med så kort tids mellanrum ändrat sig. Jag tror som sagt icke, att det kan innebära någon som helst risk för sönderbrytande av systemet eller någon fara för rättssäkerheten, om man här går in för bibehållande i hovrätten av skriftlighet i större omfattning.

Jag vidhåller mitt yrkande.

I detta anförande instämde herrar *Johansson* i Krogstorp och *Magnusson* i Tumhult.

Herr Lindman: Herr talman! Under mitt förra yttrande hade jag icke i min hand ordalydelsen till vad herr Lindhagen på natten i första kammaren yrkade och lyckades genomföra, men nu har jag det här i handen, och där står, att »parter i vissa mål böra ej enligt författningen mot sin vilja alltid tvingas att inställa sig till muntlig plädering med åtföljande omkostnader». Alltså: »i vissa mål», »icke mot sin vilja», »alltid tvingas». Det är till en början ganska oklart vad herr Lindhagen menar med detta, men det kanske är någon, som förstår dessa saker bättre än jag. Jag förstår dem icke, liksom jag så många gånger icke förstått vad herr Lindhagen föreslagit; men vad som särskilt synes mig icke vara så lätt att avgöra är var detta skulle passas in. Nu har första kammaren, såvitt jag förstår, godkänt i övrigt punkten 20 och även punkten 21, och i punkt 20 beröres frågan om parters skyldighet att inställa sig eller att icke behöva inställa sig, med andra ord hela förfarandet inför hovrätten. Där om heter det: »En tillfredsställande lösning av detta svåra problem synes utskottet stå att vinna enligt de av departementschefen angivna riktlinjerna» — alltså har man varit med på de av departementschefen angivna riktlinjerna, men i trots härav tar man ett tillägg, som strider emot desamma. Ännu mera framkommer detta, om man läser motiveringen till punkt 21, där det står, att »beträffande förfarandet i högsta domstolen torde böra gälla i huvud-

sak samma regler som enligt vad nyss nämnts böra tillämpas i hovrätt», och vidare »muntlig förhandling skall sålunda i regel äga rum. Parterna eller deras ombud böra ha möjlighet att, där de så önska, själva framlägga saken». Till dessa yttranden skall man foga vad herr Lindhagen har sagt. Kan någon verkligen kombinera ihop dessa uttalanden med varandra. Nog kan riksdagen haka på herr Lindhagens yttrande på sladden till motiven i punkten 20, det är klart. men vem skall sedermera bestämma vilket som skall gälla? Jag kan omöjligen förstå annat, än att de strida emot varandra fullständigt. Jag skall för övrigt icke, herr talman, gå in på saken, men jag har velat påvisa just denna oklarhet. När man som här hände i första kammaren, långt fram på natten kastar fram ett yrkande, kanske hopsatt i ganska stor hastighet, blir det understundom på det sättet att beslutet kommer att innehålla inkonsekvenser. Om nu andra kammaren i detta fallet kan rätta till, vad som första kammaren i en hastig vändning, efter min mening felaktigt, har beslutat, så gör väl andra kammaren en god gärning därmed.

Ang.
hurudgrun-
derna för en
rättegångs-
reform.
(Forts.)

Herr Fast: Herr talman! Här har frågats vad som kan ligga i herr Lindhagens yrkande. Jag tror, att ingen kan svara på den saken. Mig förvånar det inte så mycket, därför att under de veckor vi arbetat i utskottet, har det varit många som liksom jag under hela den tiden aldrig riktigt kommit under fund med herr Lindhagens yrkanden, lika litet som jag än i dag kan komma under fund med en hel del av de reservationer som finnas här. Jag vill bara säga ett par ord med anledning av vad även denna kammare möjligen kan vara färdig att i en hastig vändning besluta. Jag fäster uppmärksamheten vid, att här ha nu båda kamrarna godtagit det system, som heter protokollsföring i underrätt. Här står herr Christenson och säger, att herr Lindhagens yrkande innebär att en annan protokollering än den riksdagen har beslutat måste genomföras. Den saken är redan klar, herr Christenson. Men nu skall man bakefter genomföra ett yrkande, som innebär klart och tydligt, att riksdagen måste ändra ståndpunkt i fråga om vad som redan är beslutat i fråga om protokollet. Vidare vill jag fästa uppmärksamheten på, att utskottet på tre sidor här klart har angivit sin ståndpunkt, d. v. s. understrukit med i vissa avseenden någon uppmjukning, vad departementschefen har anfört. Sedan skulle man hänga på något, som enligt mångas tolkning strider mot vad som skrivits på dessa tre sidor. Jag vet icke vilka anspråk som denna kammare har på, att det skall finnas någon konsekvens i den skrivelse, som skall avlätas till Kungl. Maj:t, men jag kan i varje fall icke tänka mig, att man från det håll, där man verkligen är van att beakta även formella synpunkter, överhuvud taget kan ge sin anslutning till ett sådant yrkande som detta. Jag kan för mitt vidkommande tolka herr Lindhagens yrkande på det sätt, att jag mycket väl skulle kunna inrymma det inom utskottets ståndpunkt, men då måste det skrivas på ett annat sätt än herr Lindhagen gjort och inpassas i olika represser på olika sidor i detta betänkande. Jag tror det är alldeles nödvändigt, att kammaren här följer utskottets förslag för att utskottet skall bli i tillfälle att få detta ärende tillbaka, och då kommer det säkerligen att visa sig, att det icke alls är omöjligt att förena dessa två synpunkter. Ty med den tolkning, som jag för min del kan ge och som kanske herr Lindhagen också är beredd att ge åt yrkandet, kan det inrymmas inom utskottets ståndpunkt, men det kan icke ske på sätt det nu föreligger. Jag vädjar till kammaren att lämna utskottet tillfälle att göra en sådan omredigering, så att det icke på detta oformliga sätt kommer att avlätas en skrivelse, i vilken uttalandena stå i strid med varandra, och som också skulle innehålla ett uttalande, som står i strid med en punkt, däri riksdagen redan fattat beslut.

Med herr Fast förenade sig herrar *Andersson* i Prästbol och *Sjögren*.

Ang.
huvudgrun-
derna för en
rättegångs-
reform.
(Forts.)

Herr **Hage**: Herr talman! Det finns ett gammalt gott ordspråk, som säger: Ingen regel utan undantag. Jag tror, att om man tillämpar denna sats i detta fall, kan man säga, att man kan vara i princip mycket intresserad av att få igenom muntlighet i domstolsförfarandet men likväl säga sig, att i vissa fall kan det hända, att den principen icke är den riktiga. Så tycka vi många gånger vid lagstiftning här i riksdagen, då vi fastslå vissa principer, men när särskilda skäl därtill föranleda, falla vi ifrån principerna och gå in för andra principer, och jag tror, att så går det till litet varstans i vår lagstiftning.

I detta särskilda fall har jag hört flera norrlänningar säga, att detta mycket stränga fasthållande vid den personliga inställelsen i hovrätt kunde komma att för den enskilde medföra ökade kostnader. Detta blir naturligtvis särskilt fallet i de trakter, som äro belägna i Norrland därifrån det kommer — även om vi få flera hovrätter — att likväl bliva ganska långt till hovrätten. Det tycker jag är en synpunkt, som för mig spelar in och har en viss betydelse. Sedan vill jag dessutom säga, att såvitt jag förstår, måste detta, att det uppstår ökade kostnader för den enskilde vid fullföljd till hovrätt, bli ett avskräckningsmoment för ett fullföljande, och det skulle då på sätt och vis innebära en tillspetsning av detta, som vi kalla för summa revisibilis, som vi en gång i en olycklig stund accepterade i riksdagen, och som jag för min del menar, att vi icke skola påbygga och ytterligare utveckla, utan helst, om det vore möjligt, alldeles taga bort.

Herr talman! Detta är några synpunkter på denna sak. Och för min del vill jag slutligen säga, att när man talar om, huru oformligt herr Lindhagens yrkande är, så vill jag framhålla, att här föreligger icke något försök att utforma en lagtext, utan här föreligger endast ett försök att ge uttryck åt en viss uppfattning och en viss åskådning, som man har anledning taga hänsyn till, i den mån man finner lämpligt, då denna fråga senare skall utredas. Om man ser saken på det sättet, tycker jag alltså, att det icke är någon fara att gå på den linje, som herr Lindhagen gått på, vilken nu av flera talare förordats, och till vilken jag för min del skall be att få yrka bifall.

Herr **Engberg**: Herr talman! Jag vill fästa kammarens uppmärksamhet på den styrka, varmed herr Lindman underströk, att det är omöjligt att försona med varandra herr Lindhagens ståndpunkt och den ståndpunkt, som är utskottets. Jag antar, att kammaren i allmänhet omedelbart därav drog samma logiska slutsats som jag, nämligen den: huru tänker sig då herr Lindman, att en försoning mellan första kammarens ståndpunkt och utskottets ståndpunkt skall komma till stånd, om nu denna kammare tar utskottets ståndpunkt? Herr Lindman har förklarar, att de icke kunna försonas. Då måste det hela bli, icke en sammanjämkning i konstitutionellt vedertagen mening utan en kapitulation från endera av de båda kamrarna. Vi stå inför uppbrott här i riksdagen, och det förefaller mig ganska problematiskt, om herr Lindman kan ställa i utsikt en kapitulation från första kammaren på denna punkt. Detta om sakens formella sida.

För det andra har jag litet svårt att förstå, varför man nu, då man med avseende på underrätterna genomdrivit en ny princip, muntlighetsprincipen, ovillkorligen även omedelbart skall knäsetta denna princip för hovrätternas vidkommande. Livet är icke rätlinigt, erfarenheterna heller icke rätliniga. Det har synt mig vara det riktiga att, om man nu går in för muntligt förfarande vid underrätterna, vänta en tid och se, vilka erfarenheter, man där vinner, innan man utsträcker detta också till hovrätterna. Det, tycker jag, är att bygga på säker och försiktig grund.

Och när jag instämde med herr Olsson i Kullenbergstorp, var det icke bara därför att jag där fann en för mig sympatisk bondemisstänksamhet mot, vad ju-

risterna bruka företaga sig här i landet, utan även med anledning av en annan omständighet, den nämligen, att tidsavståndet mellan underrättens behandling av saken och hovrättens understundom kan bliva ganska långt. I varje fall får man alltid räkna med, att det blir åtskilliga månader. Men den, som något intresserar sig för vittnespsykologi och dylikt och överhuvud möjligheten för personer att, sedan en viss tid har gått, med samma säkerhet och omedelbarhet avgöra, vad som är sant, den vet, att ju längre avståndet blir ifrån det skedda, desto omöjligare blir det att få samma omedelbarhet till stånd. Alltså: om man här för hovrätterna inför det muntliga förfarandet, så befarar jag, att följden blir, att man där ofta kommer till en motsägelse, som kan bottna i att man icke håller så friskt och levande i minnet, vad som verkligt hänt. Det är därför som det synes mig, att herr Olssons i Kullenbergstorp ståndpunkt är en motsvarighet av vad sunt bondförstånd bjuder i detta fall.

Och därför hemställer jag, herr talman, om bifall till hans yrkande.

Herr Olsson i Kullenbergstorp: Herr talman! Blott ett par ord. Det var icke utan, att jag blev en liten smula förvånad, när herr Lindman uttalade sitt omdöme över att första kammaren kommit till det beslut, den kommit till i denna fråga. Så brukar icke herr Lindman uttala sig. Och jag förstår icke, varför det skall poängteras, att detta var så obetänksamt av den kammaren, och att det beslutet fattades så sent på natten.

Nu kan jag för egen del säga, att jag har diskuterat denna sak i dag med ett par framstående jurister; och det var icke jurister tillhörande bondeförbundet. De stodo på precis samma ståndpunkt som första kammarens majoritet, men på dem kan icke den sena timmen i går kväll och vad därmed sammanhänger hava inverkat. Det var icke alls tal om överrumpling i det förevarande fallet.

Till herr Hedlund i Östersund vill jag säga, att jag röstade icke för herr Lundstedts förslag. Herr Hedlunds förvåning var väl sålunda lika stor över mitt yrkande som över herr Engbergs instämmande. Eller anser herr Hedlund, att herr Engberg och jag tvunget skola stå på motsatta ståndpunkter i alla frågor, som förekomma här i riksdagen?

Herr Lindman: Herr talman! Det är ju rätt egendomligt, att man här skall behöva uppträda mot två sådana potentater som herr Engberg och herr Olsson i Kullenbergstorp på en gång. Men det lär icke kunna hjälpas, herr Engberg, att det var ett skrämskott, som herr Engberg kom med i början av sitt anförande, då herr Engberg sade: huru skall man åstadkomma en sammanjämkning, utan att antingen den ena eller den andra kammaren får frångå sin ståndpunkt? Det är ju bara puder. Utskottet får naturligtvis sammanjämka, det är alldeles klart. Men huru vet herr Engberg, att icke kamrarna stanna i olika beslut även på andra punkter? Jag har varit med i utskott själv och suttit och sammanjämkat, och då har man ofta gjort på det sättet, att den ena kammaren fått frångå sitt beslut i en punkt och den andra i en annan.

Så talade herr Engberg om rätlinighet och sade, att livet är icke rätlinigt. Nej det kan hända, att det icke är för somliga, och det vet jag, att jag många gånger sparat en viss brist på rätlinighet i det organ, som herr Engberg skriver i. Men jag tycker, att andra kammaren icke skall taga intryck av sådant, utan andra kammaren skall vara rätlinig. Om andra kammaren gått in för en sak under gårdagen, skall andra kammaren icke låta sig förledas av att herr Engberg och herr Hage gå med herr Hages goda vän herr Lindhagen, och fatta ett beslut, som strider emot vad kammaren förut har beslutat.

För övrigt skulle jag vilja fråga t. ex. herr Engberg och herr Hage: vilket-dera göra ni nu, om ni taga herr Lindhagens tillägg? Vad göra ni, ta ni munt-

Ang.
huvudgrun-
derna för en
rättegångs-
reform.
(Forts.)

ligt förfarande i hovrätten, eller ta ni det icke? Ingendera kan svara på den frågan.

Chefen för justitiedepartementet herr statsrådet **Gärde**: Herr talman! Vad som mest påkallade min uppmärksamhet var ett uttalande av herr Christenson angående den norska lagstiftningen. Norrmännen antogo en lagstiftning 1915, som gick ut på muntlighet i alla instanser, såväl underrätter som överrätter. Vid denna lagstiftnings genomförande i januari 1925 fann man emellertid, att av statsekonomiska och organisatoriska skäl denna lagstiftning endast till en del borde sättas i kraft, nämligen beträffande underrätterna, och att förfarandet i överrätterna i stort sett skulle bli vid det gamla. Det berodde alltså icke därpå att norrmännen skulle fått någon annan uppfattning om muntlighetsförfarandets betydelse i överrätterna eller på någon som helst erfarenhet om att muntligt förfarande skulle vara olämpligt i överrätterna. Och jag tror, att jag icke misstar mig, om jag säger, att bland norska jurister, som äro inne i denna sak, meningarna icke torde vara delade på denna punkt, utan att de vidhålla, att muntligheten bör som en konsekvens av muntligheten i underrätterna vinna inträde även i överrätterna. I själva realitetsfrågan kan sålunda norrmännens exempel icke på något sätt åberopas.

Herr Hage anförde som förnämsta argument, att ingen regel är utan undantag. Och det var för att få ett belägg på det ordspråket, som han ville, att kammaren här skulle följa reservanterna för att få undantag från muntligheten. Men såvitt jag förstår var det icke några realskäl för att just i detta fall ett sådant undantag borde komma till stånd.

Jag vill tillägga några ord med anledning av vad herr Engberg yttrade. Han påpekade alldeles riktigt, att den vittnesbevisning, som framföres i underrätten, är av långt större värde än en bevisning, som upprepas i överrätten. Omedelbarheten försvinner vid uppreandet, det är alldeles riktigt. Det har också tagits hänsyn till detta förhållande i propositionen på sådant sätt, att all vittnesbevisning enligt densamma skall protokollföras, och mycket omsorgsfullt protokollföras i underrätten, och att denna bevisning i allmänhet icke skall upprepas i överrätten just med hänsyn till de förhållanden, som herr Engberg påpekade. Det är långt ifrån så, att propositionen eller utskottsbetänkandet äro byggda på en så att säga rätlinig utveckling av muntligheten. Man har på olika punkter givetvis fått göra avvikelser, betingade av praktiska skäl. Men på denna punkt har man ansett, att rättssäkerhetens fordringar vore så starka, att man icke borde göra något sådant undantag.

Jag skall be att i detta sammanhang få uppläsa ett uttalande i propositionen, som rör de allmänna riktlinjerna för detta arbete. Det står på sidan 96 i departementschefens anförande och lyder:

»I den tidigare framställningen ha ingående dryftats den skriftliga förhandlingsordningens brister och mot densamma uppställts en förhandlingsordning, grundad å muntlighet, koncentration och omedelbarhet. Av vad sålunda yttrats ligger nära till hands att draga den slutsatsen, att å dessa principer borde tillmätas ett absolut herravälde samt att varje avvikelse från de med nu antydda utgångspunkter utstakade riktlinjerna skulle vara bannlyst. De förhållanden, varunder rättsskipningen har att fullfölja sin uppgift, äro dock alltför skiftande för att kunna helt inordnas under några abstrakta principer. Dessa principer ställas i särskilda fall inför verklighetens krav på hänsynstagande jämväl till andra faktorer. Det är då principen, som måste vika, för att i det särskilda fallet ge rum för en annan anordning, som prövas lämpligare.»

Det är från dessa utgångspunkter, som propositionen är utarbetad, och som departementschefen liksom utskottet intagit sin ståndpunkt i denna fråga. Och vi hava från dessa utgångspunkter funnit, att det icke skulle vara lämpligt, ur

rättssäkerhetens och det praktiska rättslivets synpunkt lämpligt, att här göra en eftergift för skriftligheten i vidare mån, än som skett, nämligen beträffande de mindre målen, där kostnadssynpunkten spelar en avgörande roll. Var gränsen skall dragas mellan de mindre mål, där skriftlig förhandling är tillåten och där parterna alltså icke ha inställeskyldighet, samt andra mål, där ovillkorlig inställelseplikt föreligger, är en praktisk fråga; och till den frågan har man icke tagit slutlig ståndpunkt i propositionen eller utskottets utlåtande.

Jag tror därför icke, att det finns någon anledning på denna punkt frånga utskottets uppfattning.

Herr Christenson: Herr talman! Då jag åberopade ändringen i Norge i fråga om den lag, som fastställdes 1915 och ändrades 1925, då man övergick från muntligt förfarande till skriftligt förfarande i överrätt, så var min källa, som jag nämnde, processkommissionens betänkande. Där talas icke något om, att det skulle ha varit statsekonomiska synpunkter, som varit anledningen till den ändrade lagstiftningen. Herr statsrådets upplysning härom var ju synnerligen intressant. Emellertid får man väl ändå anta, att det i Norge ansetts, att ett återinförande av skriftlighet i överrätt icke skulle innebära några alltför stora olägenheter.

Norge är för övrigt icke det enda land, som övergått till mera skriftlighet i sina överinstanser. Om jag minns rätt, har såväl Österrike som Tyskland ändrat sig på den punkten. Möjligen är så förhållandet även på andra håll. Om det varit statsekonomiska skäl, som inverkat överallt, kan jag icke yttra mig om, men jag skulle knappast tro, att man gått denna väg, om man ej funnit skriftlighet i överinstans lämplig.

Vad herr Fasts yttrande angår, att man genom bifall till det av mig framställda förslaget skulle riva upp vad man redan beslutat med avseende på protokollföringen, så tror jag knappast, att det skulle vara fallet. Ty redan i utskottets utlåtande angående protokollföringen har man sagt, att en vidlyftigare protokollföring är av betydelse för att ordna ett enkelt och billigt, d. v. s. skriftligt, förfarande i överrätterna. Redan utskottet har ju den uppfattningen, att det i åtskilliga fall skulle förekomma skriftlighet i hovrätterna, och att härför skulle behövas fullständigare protokoll. Om nu skriftlighet i hovrätten skulle komma att bli något mer omfattande än utskottet tänkt sig, kan detta ej sägas innefatta någon ändring i vad som beslutats om protokollet. För övrigt går ju ej utvidgningen så långt. I herr Lindhagens yrkande uttalas, att parterna skulle icke mot sin vilja alltid tvingas att inställa sig till muntlig plädering. I det där »alltid» ligger ju en ganska stor begränsning.

Vad riksdagen har beslutat med avseende på protokollföringen kan jag, som sagt, icke finna skulle lägga något som helst hinder i vägen för en ändring på denna punkt.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på godkännande av utskottets uttalande i förevarande punkt, dels ock på bifall till det av herr Christenson under överläggningen framställda yrkandet; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Votering begärdes likväl av herr Christenson, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes samt anslogs:

Den, som vill, att kammaren godkänner vad särskilda utskottet i sitt förevarande utlåtande nr 1 yttrat i punkten 20, förfarandet i hovrätt, röstar

Ja;

Ang.
huvudgrun-
derna för en
rättegångs-
reform.
(Forts.)

Ang.
huvudgrun-
derna för en
rättegångs-
reform.
(Forts.)

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit det av herr Christenson under överläggningen framställda yrkandet.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av upprensingsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren godkänt utskottets uttalande i förevarande punkt.

Punkterna 21—23.

Utskottets uttalanden godkändes.

Punkten 24, angående nämndemännens antal och rösträtt.

Vid denna punkt hade reservationer avgivits:

av herrar *Schlyter, Linder, P. E. A. Jonsson, K. A. Wilhelm Björck, Lindqvist* i Halmstad, *Wikström, Fast, Olsson* i Risinge, som under debatten föregående natt uttalade sig för nämndens ökade inflytande, varvid herr Jonsson bl. a. förvånade sig över lantmannarepresentanternas hållning, då de icke taga emot vad som bjuds. Jag kan förstå, att han sålunda utgick ifrån, att häradsrätterna skulle utgöras av representanter för bondeklassen. Efter min mening är icke och blir framför allt icke förhållandet det, att dessa bli de dominerande. Det finnes ett uttalande härom i den kungliga propositionen på sidan 121, där justitieministern säger: »I detta sammanhang må framhållas vikten av att olika folkgrupper bliva företrädade inom nämnden, så att dennas folkliga anknytning blir så allsidig som möjligt». Och detta justitieministerns uttalande återfinnes även i särskilda utskottets utlåtande.

av herr *Lövgren*; samt

av herr *Åkerberg*.

Punkten föredrogs. Därvid anförde:

Herr Hollertz: Herr talman! Då jag begärt ordet för att yttra mig i denna fråga, är det därför att jag som mångårig nämndeman har erfarenhet från den domstol, där jag tjänstgjort.

Beträffande nämndens rösträtt anser jag, och det är min bestämda uppfattning, att den skall bibehållas som hittills, och att man alltså skall fordra enhälligt nämnd för att kunna överrösta domaren. Jag gör detta påstående i motsats till min vän och bänkkamrat herr Jonsson i Risinge, som under debatten föregående natt uttalade sig för nämndens ökade inflytande, varvid herr Jonsson bl. a. förvånade sig över lantmannarepresentanternas hållning, då de icke taga emot vad som bjuds. Jag kan förstå, att han sålunda utgick ifrån, att häradsrätterna skulle utgöras av representanter för bondeklassen. Efter min mening är icke och blir framför allt icke förhållandet det, att dessa bli de dominerande. Det finnes ett uttalande härom i den kungliga propositionen på sidan 121, där justitieministern säger: »I detta sammanhang må framhållas vikten av att olika folkgrupper bliva företrädade inom nämnden, så att dennas folkliga anknytning blir så allsidig som möjligt». Och detta justitieministerns uttalande återfinnes även i särskilda utskottets utlåtande.

Vidare anser jag, att vilken partiställning man än har, inga egoistiska intressen få spela in i domstolarna. Domstolarna skola absolut stå över partierna, och man bör framför allt se till, att nämndemansinstitutionen i framtiden som hittills må kunna bevaras och bevara den auktoritet, som den innehar. Skulle nämnden få ett ökat inflytande på sätt departementschefen och reservanterna anse, har jag den bestämda uppfattningen, att det verkligt goda samarbete mellan domare och nämnd, som nu finnes och som är till bättnad för den rättssökande allmänheten, i viss utsträckning komme att äventyras.

Slitningar komme säkerligen att uppstå, icke allenast emellan domare och nämnd utan även inom nämnden. Många rättssökande komme, då de veta, att nämnden har fått större inflytande, att försöka påverka nämnden till sin fördel. Vad detta innebär kan var och en förstå. Jag har tjänstgjort som nämndeman

under två ordinarie och ett tiotal tillförordnade domhavande, men ännu har jag icke sett eller hört annat än att de synpunkter, som nämnden framfört, noga beaktats av domaren, och detta icke minst då det gällt straffs utmätande. Herr Olsson i Mora sade i natt, att om utskottets förslag bifölles, vore det ett steg tillbaka. Nämnden kunde likaså gärna avskaffas, skall en herr Åkerlund ha sagt enligt Olssons förmenande. Jag får säga, att jag tror tvärt om. Ett dylikt uttalande må stå för dens räkning, som icke känner rätta förhållandet och vad som förehaves under överläggningarna inom våra domstolar. Nämnden kommer, därom är jag förvissad, alltjämt som hittills att ha sin stora betydelse, och detta icke minst, om nuvarande ordning bibehålles. Om jag rätt fattade herr Olsson, ansåg han, att då vår nuvarande rättegångsordning ägt bestånd i 200 år skulle det vara lämpligt att införa en ny. Skall sådant också vara ett skäl: Man bör akta sig att slå in på den vägen att reformera för reformens egen skull. Då vår rättegångsordning på ett tillfredsställande sätt fungerat i nära 200 år och det icke, så vitt jag vet, vare sig från folkets eller från nämndemännens sida framställts några krav på ändring, bör icke någon genomgripande reform ske. Se på England, där man håller styvt på gamla traditioner. Därom slå engelsmännen noga vakt. Det som inom en samhällsbyggnad befunnits fungera oklanderligt skall icke ändras, om vi icke med säkerhet kunna förutse, att något bättre kan åstadkommas; det kan eljest leda till obotlig skada.

Med dessa korta ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lindqvist i Halmstad: Herr talman! Jag har begärt ordet för att i största korthet yrka bifall till den reservation, som är avgiven av herr Schlyter m. fl. Vi ha funnit, som det sades i går från den sida, som har samma uppfattning som jag, att för Kungl. Maj:ts förslag kunna anföras mycket goda skäl. Jag skall till protokollet i dag endast låta anteckna några utav dessa skäl.

Skola lekmännen kunna göra den insats i rättsskipning, som är önskvärd, böra de erhålla ett ökat inflytande på målens avgörande. Om nämndemännen få ökat inflytande, komma de helt säkert att ännu starkare än nu känna sitt ansvar för domstolens avgörande och med större intresse deltaga i dess verksamhet. Därtill kommer att genom införandet av koncentrerad muntlig förhandling får nämnden ökade förutsättningar att bilda sig en på egna iakttagelser grundad uppfattning. Jag fäste mig särskilt vid det anförande, som i går hölls av min värderade partivän herr Hedlund. Han sade i fråga om nämndemännen, att de skola sitta i rätten icke såsom domare utan såsom domarens rådgivare. Jag kan väl förstå, att, om herr Hedlund har den uppfattningen, han icke vill sträcka sig till att giva ökat inflytande åt nämnden, men, herr Hedlund, nämndemännen äro icke avsedda att vara rådgivare, utan de äro meddomare; det är något helt annat. Herr Hedlund hyser säkert också i grund och botten den uppfattningen, ty eljest skulle han ju inte vilja vara med om att enhälligt nämnd kan överrösta domaren. Det kunna ju nämndemännen icke göra som rådgivare, utan det måste de göra som domare. Jag tycker det är förvånansvärt, att så många lekmän uppträda mot det förslag, som här föreligger, och som går ut på att bereda ökat inflytande åt nämndemännen och därmed visa, hur ofantligt litet de tro på lekmännens förmåga att objektivt kunna följa med och döma. Jag vill visst icke förneka, att juridisk bildning, och att bildning i allmänhet, ger större möjligheter till att objektivt bedöma de saker, som skola prövas, men jag tror att med den ökade folkupplysning, som vi i vårt land haft årtionde efter årtionde, har vårt folk kommit dithän, att det icke kan vara någon fara i att ge nämnden ökat inflytande.

Ang.
huvudgrun-
derna för en
rättegångs-
reform.
(Forts.)

Flera, som själva ha suttit i nämnd, ha ju också erkänt att det vore behöfligt med ökat inflytande för nämndemännen och av juristerna är det icke så få, som utan rädsla, ja med stort intresse gå in för att nämnden skall få ökat inflytande. Vid ett tillfälle, då denna sak behandlades i särskilda utskottet tog jag mig friheten att återge något av vad en av vårt lands rättslärd haft att säga om denna sak, när han yttrat sig över processkommissionens förslag. Då var det en av mina motståndare, som sade, att icke behöver man fråga efter vad den eller den har sagt, utan det är bättre att bruka sitt eget förnuft. Det är ju riktigt. Men man behöver väl inte avstå från att bruka sitt eget förnuft, om man ser efter vad en rättslärd sagt. Jag har i dag i tidningarna sett, att man under debatterna i går i första kammaren i denna sak utmålade förslaget såsom något riktigt fasansfullt. Jag vet icke, om man gick så långt som herr Hedlund gick här i går, ty det är det längsta jag har hört någon gå beträffande det förslag, som här föreligger. Herr Hedlund gick så långt i går, att han påstod, att vi löpte risk att få folkdomstolar, som vore barbariska. Jag tror icke, herr Hedlund, att vi få några folkdomstolar, som äro barbariska, därför, att nämnden får ökat inflytande. Jag är icke, som den föregående talaren, mångårig nämndeman. Jag har icke varit nämndeman, men jag har varit och sett, hur vi ha det i våra häradsrätter, och jag har därvid sökt aktgiva på vilket intresse, nämnden visade för de mål, som förelågo till behandling. Jag måste säga, att det inte alltid från nämndens sida visats det intresse för målen, som önskvärt varit. Jag tror, att intresset för att följa med skulle bli mycket större, ifall nämnden fick större inflytande, än vad den nu har.

Den rättslärd, som jag talade om och som jag i dag vill citera för att visa, att man från det hållet icke är så rädd för ökat lekmannainflytande som, bland andra, herr Hedlund var och är, det är professor Kallenberg, som jag vill citera. Jag skall icke taga hela uttalandet, utan taga det så kort som det är möjligt. Han säger här ifråga om processkommissionens förslag: »En stark opposition har rests mot den ifrågasatta ändringen av regeln, att den lagfarne domarens mening är avgörande utom i fall, då alla nämndemännen enat sig om annan mening; denna regel vill kommissionen, som bekant, ha ändrad så, att om fyra av de fem nämndemännen ena sig om en mening, denna alltid skall gälla. Någon ökning av nämndens inflytande anser jag vara fullt försvarlig. Den bestämmanderätt, som för närvarande tillkommer nämnden, är så obetydlig, att nämndemännen framstå mindre såsom domare än såsom rättsvittnen, och om förfarandet får karaktären av en muntlig förhandling, kan frågan om sådan ökning svårigen undgå att erhålla ett stegradt och fullt aktuellt intresse. Så moderat som den tilltänkta ökningen är, ger den näppeligen fog för några farhågor. Invändningen, att nämnden framstår såsom bärare av ett allmänt rättsmedvetande endast under den förutsättningen, att full enighet inom densamma råder, synes mig i grunden vara föga mera än en vacker fras.»

Nu är det ju möjligt, att professor Kallenberg icke har samma erfarenhet som nämndemän, vilka suttit i 20—25 år, men jag vet, att han, innan han avgivit detta yttrande, noga tagit reda på vad saken gäller och väl känt den sak varom han talat. Det skulle förvåna mig, om icke riksdagen och särskilt dess andra kammare i dag skulle fasthålla vid det folkliga kravet att låta lekmän få ökat inflytande på rättsskipningen. Det kan icke, det är min bestämda uppfattning, vara till någon skada, men det kan i många fall vara till nytta.

Herr talman, jag yrkar bifall till den reservation, som avgivits av herr Schlyter m. fl.

Herr Christenson: Herr talman! Jag begärde i går kväll ordet för ett par korta repliker till herrar Fast och Olsson i Mora, men på grund av den långt framskridna tiden lät jag stryka mig då.

Nu skall jag be att få svara några ord i anledning av de invändningar, som de på förevarande punkt riktat mot utskottets förslag, som jag i denna del biträder.

Herr Fast framhöll, att, om nämnden finge ökat inflytande, så skulle den också få ökat ansvar. Den hade större förutsättningar att göra sig gällande med det nya förfarande, som nu kommer att införas. Herr Olsson i Mora yttrade något liknande om, att det blir lättare för nämnden att behärska processmaterialet. Jag tror, att det är en ganska betänklig väg man slår in på, om man resonerar så, att man skall ge nämnden ökat inflytande, för att nämnden skall känna större ansvar för de avgöranden, som domstolen skall träffa. Det är säkerligen icke meningen med nämnden, att de särskilda nämndemännen skola känna sig som domare på det sätt, att de böra var för sig ingående pröva och fatta ställning till varje förekommande rättsfråga. För detta sakna nämndemännen i regel förutsättningar, och det skulle vara att lägga på nämnden en alltför stor uppgift. Jag ber i det sammanhanget få återgiva följande yttrande i detta avseende av Svea hovrätt: »Men ett system, som förlänar den enskilde nämndemannen personlig rösträtt, kan dock i viss mån sägas ålägga honom ett däremot svarande moraliskt ansvar för allt vad som av domstolen under hans medverkan beslutes, och det vore ej helt förkastligt, om han från denna utgångspunkt betraktade sig såsom förpliktad att efter bästa förstånd och samvete självständigt pröva varje rättsfråga.» »Skulle», säger hovrätten vidare, »efter hand en dylik uppfattning vinna utbredning, innebure detta enligt hovrättens tanke en allvarlig våda för rättsväsendet.»

Jag tror, att det resonemanget är riktigt, och jag kan icke finna annat än att det skulle vara olyckligt om man ginge in för den linje, som propositionen följt på denna punkt.

Det talades mycket i går om herr Janssons i Djursätra inställning till denna sak för 30 år sedan. Ja, men det är nog så, som en aktad domare i första kammaren i går sade, att tiderna ha förändrats högst väsentligt sedan dess. Det är möjligt, att det på den tiden icke rådde samma förtroendefulla förhållande mellan häradshövding och nämnd, som det nu gör. Det är sannolikt, att nämnden då icke kunde göra sig gällande på samma sätt, som den nu kan, och som den nu gör i åtskilliga mål. Jag tror icke, att det av herr statsrådet återgivna yttrandet av herr Jansson i Djursätra har så mycket bärkraft i det här sammanhanget.

Det talades vidare om, att man i utländska domstolar har lekmanneelement med stort inflytande. Ja, detta förekommer ju, särskilt i brottmål, på åtskilliga håll i utlandet men då i regel i form av jury, och jag undrar verkligen, om någon skulle vilja införa det systemet här? Jag tror det knappast.

Till herr Olsson i Mora skulle jag vilja säga ett par ord till. Han yttrade, att det skulle vara att taga ett steg tillbaka, om man nu icke utsträckte nämndens rösträtt. Jag förstår icke detta, ty, om man icke utsträcker nämndens rösträtt, bibehåller man ju status quo och tar sålunda icke något steg tillbaka, utan man stannar kvar på den punkt där man nu står. Däremot tog herr Olsson i Mora ovedersägligen ett steg tillbaka, när han återopade 1901 års lagutskotts uttalande till stöd för sin mening med anledning av att jag tidigare framhållit, att 1908 års lagutskott på denna punkt ändrat åsikt och uttalat, att, om organisationen bibehölles oförändrad, funnes ingen anledning att göra någon ändring med avseende på nämndens befogenhet.

Herr talman, jag vidhåller mitt yrkande.

Herr Andersson i Igelboda: Herr talman! Jag begärde ordet, då nämndemannen Hollertz höll sitt anförande. Jag gjorde det därför, att även jag har någon erfarenhet av en häradsnämnds arbete i en av landets största domsagor.

Ang.
huvudgrun-
derna för en
rättegånga-
reform.
(Forts.)

Ang.
huvudgrun-
derna för en
rättegångs-
reform.
(Forts.)

Jag kan mycket väl förstå herr Hollertz inställning till denna fråga, om man bedömer den mot bakgrunden av den nuvarande ordningen för häradsrätternas arbete och processväsendet vid häradsrätt. Till följd av det skriftliga förfarandet, som har vunnit synnerligen stort insteg vid häradsrätterna, och till följd av uppskovssystemet är det för närvarande fullkomligt omöjligt för häradsnämnden att bilda sig en bestämd uppfattning i de olika målen. För närvarande är nämnden, då nämnden skall avgiva sitt votum, hänvisad till det referat av målet, som domaren avger inför nämnden, innan utslaget avkunnas. Genom det förfaringssrätt, som nu föreslagits och som blivit godkänt av riksdagens kamrar, nämligen muntligt och koncentrerat förfarande, blir det på ett helt annat sätt möjligt för häradsnämnden att följa med och att omedelbart bilda sig en uppfattning om vad som är rätt i målet. Skulle man med nuvarande förfarande inför häradsrätt föreslå en utökning av häradsnämndens befogenhet genom att giva nämndemännen individuell rösträtt, skulle jag ställa mig synnerligen betänksam, men jag har inga som helst betänkligheter emot att i samband med införandet av muntligt koncentrerat förfarande giva nämnden denna ökade befogenhet. Jag tror också, att det skulle vara synnerligen värdefullt att giva nämnden större befogenhet. Därigenom kommer nämnden att få större ansvar än vad som för närvarande är fallet. Här har talats om det stora anseende, som våra häradsnämnder ha i det allmänna folkmedvetandet. Ja, det kan ju ifrågasättas, om detta anseende är så förfärligt stort. Det är ett ganska utbredd talesätt, måhända endast skämtsam, att nämndens största intresse är att se till att det icke sitter mer än sju nämndemän i tingssalen, då ärendena handläggas. Faktiskt är det med det nuvarande skriftliga förfaringssättet så, att nämndens intresse att vid handläggningen följa med målen är ganska ringa. Nämnden nöjer sig med att avvakta det referat, som domaren ger inför nämnden.

Det har talats om det goda samarbete, som är rådande mellan häradshövding och nämnd, och det har sagts, att vederbörande domare i mycket hög grad tar hänsyn till vad nämnden har att anföra. Jag kan vitsorda, att så är fallet i många fall, kanske i de flesta. Särskilt då unga icke synnerligen erfarna notarier sitta som domare, känna de givetvis ett visst behov av att lyssna till den uppfattning, som kan vara rådande inom nämnden. Men jag vet också exempel på att vederbörande domare, ehuru nämnden ganska enhälligt varit av en annan mening än domaren, försökt att få åtminstone en enda av nämndens medlemmar över på sin sida för att därigenom driva igenom sin vilja. Det är ju icke så märkvärdigt om det bland nämnden finns någon, som just med hänsyn till det goda förhållandet mellan domare och nämnd icke gärna vill sätta sig emot domarens uppfattning, och alltid finns det möjlighet för domaren att få någon av nämndens ledamöter att ansluta sig till hans uppfattning.

Därför är det ju, som vi känna till, också ytterst sällan, som nämndens befogenhet att överrösta domaren genom enhälligt beslut kommer till användning. En eller annan gång förekommer det nog, men jag är övertygad om att även genom individuell röstning inom nämnden skulle det icke bli så förfärligt ofta, som nämnden skulle komma att uttrycka en annan mening än domaren. Ty givetvis kommer även nämnden att taga den allra största hänsyn till den erfarenhet och den juridiska kunskap, som domaren besitter. Och det skall givetvis vara synnerligen starka skäl för nämnden, som göra, att den går in för en annan mening än den, som den erfarna juristen har uttalat. Jag finner för min del, att systemet med individuell rösträtt hos nämnden hänger så intimt samman med övriga reformer, som äro föreslagna, med muntligheten och det koncentrerade förfarandet, att jag anser, att det skulle vara en brist, om denna del av Kungl. Maj:ts förslag skulle uteslutas.

Och därför, herr talman, ber jag att få ansluta mig till den av herr Schlyter m. fl. avgivna reservationen.

Herr **Jonsson** i Risinge: Herr talman! Det var min ärade bankkamrat, som tvang mig att begära ordet i dag, annars hade jag haft för avsikt att icke mera yttra mig om denna sak. Det syntes av herr Hollertz' yttrande, som om det skulle bero på, vilka folkgrupper, som bliva dominerande i nämnden.

Det har ju varit så, att det i 1734 års lag föreskrevs, att endast besuttna jordbrukare skulle vara valbara till nämndemän. 150 år därefter avskaffades denna bestämmelse, och varje person skulle vara berättigad att kunna bliva vald till nämndeman.

Ja, ifrån 1884 och till våra dagar är det ju cirka 50 år, tiden går fortare i våra dagar än den gjorde förr. Jag är fullt övertygad om att om ett sådant erbjudande, som nu sker ifrån Kungl. Maj:ts sida om ökat lekmannainflytande i våra häradsrätter, förr hade erbjudits, skulle de med all säkerhet ha emottagit detta, och icke såsom nu — särskilt vad beträffar en del lantmannarepresentanter — vilja avvärja detta erbjudande.

Så var det herr Hollertz, som yttrade, att det var egoistiska intressen, som lågo bakom min ståndpunkt. Voro orden verkligen menade såsom de föllo, får jag på det kraftigaste tillbakavisa dem. Huru skall en nämndeman, som sitter i en domstol, som avlagt sin domareed och verkligen försöker att följa den, kunna ha egoistiska intressen. Det har ifrån så många juristers sida inom utskottet omvittnats, vilken ofantlig betydelse nämnden haft för rättsskipningen i vårt land. Nu fick jag emellertid höra kanske det verkliga förhållandet av herr Christenson. Han ifrågasätter om det är meningen, att nämnden skall vara en viss del av domstolen. Det sakna nämndemännen förmåga till säger han. Ja, nu kommer ett annat omdöme fram ifrån herrar juristers sida. Jag kan förstå dem, så länge de vilja behålla den makt, de ha, det säger jag icke något om. De ha fullt samma befogenhet som en lekman att försöka hålla kvar sin makt och förfäktas den. Men då böra de handla, som de säga.

Nu kanske herr Christenson sade mera, än han tänkte, men av samma anförande framgick alltför tydligt, att han ansåg, att nämndemännen saknade möjligheter att vara en del av domstolen. Det finnes ett ord, som heter överläggning: när rätten sammanträder till enskild överläggning, talar det ordet betydligt mer än ett långt tal. Det är icke meningen, att nämndemännen då de ha en viss uppfattning, de icke genast skola utöva sin rösträtt, utan de skola överlägga med domaren. Det leder säkerligen till det bästa resultatet, och jag är övertygad om att sin maktställning att utöva rösträtt mot domaren behöva de icke tillgripa utan i sällsynta fall. Och då torde detta också ha sina skäl. Ty märk väl, våra domare i all ära, äro dock icke annat än människor, och de äro även mera bundna vid lagens bokstav än lekmännen. Dessa å sin sida skola slå vakt om den moraliska rätten.

Jag vill också säga några ord beträffande enhälligheten och påståendet, att den har en så utomordentlig styrka. Jag frågade en framstående jurist för några år sedan, om det var den ringaste utsikt att fullfölja ett mål till högre instans, då hovrätten hade varit enhällig. Ja, sade han, då torde det vara stora förutsättningar, ty i sådana fall är det möjligt, att en av rättens ledamöter har läst sig in i målet och så framlagt sin ståndpunkt på ett så övertygande sätt, att de andra ha ställt sig bakom honom. De ha kanske mängen gång icke haft möjlighet att sätta sig in i saken, ty helt naturligt kan en sak förfäktas ifrån flera håll och från olika utgångspunkter.

Nu är det en sak till i reservationen på denna punkt, som jag för min del sätter mycket värde på. Den håller nämligen vägen öppen för att ha tremanstingen kvar. Jag är av den uppfattningen, att domaren icke ensam bör

Ang.
huvudgrunderna
för en
rättegångs-
reform.
(Forts.)

*Ang.
huvudgrun-
derna för en
rättegångs-
reform.
(Forts.)*

avkunna de enkla s. k. småmålen. Och därför, menar jag, är det även fördelaktigt att kammaren tager reservationen, ty låt vara att det är enkla mål, så kan det vara betydelsefullt, att det finnes nämndemän även vid dessa enkla måls avgörande.

Ja, med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den vid denna punkt fogade reservationen.

Herr Lindman: Herr talman! Jag har visserligen aldrig varit nämndeman, ehuru jag höll på att bliva det en gång. Det blev dock aldrig något av. Följaktligen har jag ingen direkt erfarenhet i detta ämne, men jag har vistats så mycket på landet, att jag väl känner till, huru förhållandena äro beskaffade.

Även om man någon gång tidigare har gjort gällande, vad min gamle vän herr Jansson i Djursåtra här skulle givit uttryck åt år 1902, tror jag dock, det är en mycket rotfast uppfattning, att vi icke skola ändra på förhållandena, sådana de nu äro. Det förslag, som är framlagt i den kungl. propositionen att, i stället för att det tidigare krävts enhällig nämnd för att överrösta häradshövdingen, det nu skall räcka med tre fjärdedelars majoritet, inverkar inte på propositionen i dess helhet. Detta kan betraktas såsom en fullkomligt fristående fråga. Jag menar därför, att den gamla tradition, som i detta fall förefinnes, skall man icke övergiva av det skälet, att man nu gör en reform i övrigt av rättegångsförfarandet, som icke har med detta att göra. Utan jag tror, att vi handla klokast, om vi behålla denna tradition.

Jag vill tillägga, att nämnden ju sannerligen icke är utan inflytande under förhandenvarande förhållanden. Den har ett ganska stort inflytande. Den har vid överläggningarna med domaren tillfälle att göra en hel del synpunkter gällande, och nämndemännen kunna ge råd och upplysningar, som kunna vara till stor nytta för domaren. Därmed fyller nämnden en verkligt stor uppgift. Skulle man införa det tillvägagångssätt, som är föreslaget i den kungl. propositionen, skulle det enligt min mening leda till, att man finge räkna med mera överklaganden, än man nu har, och det kan just icke vara till någon fördel.

Jag skall därför be, herr talman, att, då utskottet nu har gått in för denna väg, sålunda för en viss avvikelse ifrån Kungl. Maj:ts proposition — en avvikelse, som jag är övertygad om att herr statsrådet icke kommer att känna sig alltför illa berörd av — få hemställa, att kammaren bifaller utskottsförslaget.

Herr Johansson i Bro: Herr talman! Det kan kanske vara överflödigt att vidare yttra sig i denna fråga, då jag uttalade min åsikt i går, men jag kan icke underlåta att nu säga några ord.

Jag är fortfarande av den uppfattningen, att det är lyckligast i fortsättningen med en enhällig nämnd, och såväl herr Jonsson i Risinge som herr Andersson i Igelboda veta likaväl som jag, att då det gäller svåra juridiska frågor, är det väl icke så ofta, som nämnden söker gå ifrån domarens åsikter, då hans sakkunskap är av betydligt större värde än nämndens. Men då nämnden går sin egen väg är det i frågor, där målen beröra landsbygdens förhållanden, och nämnden är betydligt mera hemmastadd i sakfrågan än domaren och kan lämna sådana upplysningar, som en häradshövding, som icke vistas ute på landet, icke kan känna till. Och jag vill säga, att det är av ofantligt stort värde, om nämnden på grund av sin praktiska erfarenhet i sådana frågor avkunnar domen och står enig. Ty det är nog icke riktigt, som herr Jonsson i Risinge nyss sade utan tvärtom. Jag tror, att om man får ett hovrättsutslag i sin hand och finner, att hovrätten råkat dela sig, då är man nog strax färdig att säga, att här finnes möjlighet till överklagande, därför att hovrättsråden

icke äro eniga. Det har jag varit med om så många gånger, att jag vet, att det ligger till på det sättet, och samma förhållande skulle det bliva, om en sådan dom avkunnades av nämnden, och det spredes ute på landsbygden, att nämnden icke varit enig. Då ligger det nära till hands, att domen icke är stark nog, och då finnes det, menar man, naturligtvis ytterligare anledning att överklaga densamma.

Det är sålunda en viktig uppgift, som nämnden har, och det skall man icke förbise.

Jag ber, herr talman, att med dessa korta erinringar få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr *Johansson* i Krogstorp instämde häruti.

Herr **Christenson**: Herr talman! Endast ett par ord till herr Jonsson i Risinge. Jag yttrade, att det skulle kunna vara betänkligt, om, genom att ett ökat inflytande bereddes nämndemännen, de skulle känna sitt ansvar sådant, att de var för sig borde tränga in i och söka avgöra varje rättsfråga. De skulle kanske känna sig skyldiga undersöka och fatta ställning till, vilka lagrum, som skulle tillämpas och vilken dom, som skulle meddelas. Och det var detta, som jag menade skulle vara en ganska betänklig utveckling. Överläggningarna inom rätten skulle i så fall säkerligen bliva både långvariga och besvärliga och resultatet skulle kanske icke bliva så tilltalande.

Det är klart, att nämnden i fortsättningen liksom hittills kommer att få den största betydelse med hänsyn till de upplysningar, som nämndemännen kunna lämna domaren i förekommande frågor av lokal natur och annat, som är av vikt för den sak, som är före. De komma jämväl att få stort inflytande även på domstolens avgörande, såsom då fråga är att bedöma vittnens trovärdighet, straffmätningen m. m.

Herr **Johansson** i Brånalt: Ja, herr talman, mina herrar, jag kan icke uraktlåta att vid denna fråga säga några ord och tala något om den erfarenhet, jag haft under min över 30-åriga nämndemanstid.

Under den tid, jag suttit som nämndeman — under två ordinarie domhavande, nämligen gamle häradshövding Källman och nu avgångne f. d. statsrådet Åkerman, och många vikarier — har det icke förekommit mer än en enda gång, då det vid domens avkunnande varit olika meningar rådande mellan ordföranden och nämndemännen. En enda gång blev det verkligen olika meningar, men jag skall icke här kasta skulden på domhavanden den gången. Han fick dock en nämndeman emot de övriga elvas mening. Det har förekommit under början av min nämndemanstid och sedermera, att vissa ordförande inom rätten ha haft utslagen färdigskrivna med bläck, när de förelades nämnden. Men det har i varje fall gått därhän, att de nu, när de komma fram med utslagen inför nämnden vid överläggningarna, endast ha dem utskrivna med blyerts. Och det har varit en mångfald gånger, som ordföranden i rätten efter överläggningen med nämndemännen har vidtagit de rättelser, som nämnden påyrkat. Jag vet, att fall ha förekommit, då själva utslaget varit färdigskrivet med bläck, och följaktligen enligt domarens åsikt skulle varit gällande, men domaren inför nämndens behöriga anmärkningar tagit hänsyn till desamma och ändrat detta beslut, då han förstått förklaringen och de skäl, som bland nämnden blivit framlagda. Och till följd av dessa erfarenheter om det inflytande, som efter nuvarande lag nämnden har, anser jag, att en ändring i detta fall är obehövlig, ty nämnden har alltid möjlighet att få sina synpunkter beaktade. Ätminstone den rätt, däri jag nu sitter, har vid alla tillfällen utom det

Ang.
huvudgrun-
derna för en
rättegånga-
reform.
(Forts.)

Ang.
huvudgrun-
derna för en
rättegångs-
reform.
(Forts.)

nyssnämnda enda tillfället funnit fullkomlig förståelse inför ordföranden. Det har skett såväl under de ordinarie domhavandenas presidium som även under andra tillförordnade, vare sig äldre eller yngre häradshövdingar. Och t. o. m. under de förhållanden, jag nyss nämnde, då domaren förut haft sin mening, som icke varit överensstämmande med nämndens, ha nämndemännen fått göra sin mening gällande. Och därför anser jag för min del som sagt, att en förändring i nämndens inflytande är obehörlig.

Jag yrkar, herr talman, bifall till utskottets hemställan.

Herr Hollertz: Herr talman! Sedan nu första kammaren bifallit utskottets förslag, hoppas jag även, att andra kammaren kommer att biträda detsamma. Men jag måste dock säga några ord dessutom. Min vän och kamrat herr Jonsson i Risinge reagerade mot ett uttryck, som jag använde i mitt förra anförande, då jag påvisade, att egoistiska intressen icke få spela in. Anledningen till detta mitt yttrande var den, att han igår kväll yttrade, att han fann det förvånande, att icke lantmannarepresentanterna gingo in för att taga emot det erbjudande, som nu gavs. Jag ansåg därför, att endast i och för den sakens skull, att vi äro lantmannarepresentanter, finge vi icke taga ställning och gå in för ett bifall till en sådan åtgärd. Därutinnan stå vi nog på samma plan, både herr Jonsson och jag, att vi anse, att alla egoistiska intressen i våra domstolar måste vara borta.

Sedan var det herr Andersson i Igelboda, som i stor sett underströk vad jag här anförde, att man åtminstone under nuvarande förhållanden vid våra domstolar borde vara tveksam, huruvida man skulle anse det rådligt gå in för ett ökat inflytande för nämnden. Han ansåg, att domaren tager stor hänsyn till utlåtanden och framställningar, som nämnden gör, och därefter rättar sitt ställningstagande vid domens avkunnande. Herr Johansson i Brånalt hade också samma uppfattning som jag, i det han ansåg att nämndens ökade inflytande icke skulle medföra sådana förhållanden, att någon större båtnad för rättsväsendet därigenom komme att skapas.

Herr Lindqvist i Halmstad ville ge nämnden ökad bestämmanderätt och därmed också större intresse för sin uppgift. Jag tror icke, att en sådan större bestämmanderätt kan vara till båtnad i det avseendet. Jag tror tvärtom, att det inflytande och den auktoritet, som göra sig gällande, när nämnden enhälligt ingår för vad som den anser rättvist, äro mycket starkare, än om man skulle komma fram till en kompromiss i en rättsfråga. När nämnden anser att en rättvis dom skall avkunnas på sätt den beslutar, så är denna enhälliga dom det, som också i framtiden befäster nämndens ställning och auktoritet.

Herr Wikström: Herr talman! Jag får kanske säga några ord, eftersom jag deltagit i utskottets behandling och inom utskottet röstat för den linje, som här företrädes av Kungl. Maj:t och även undertecknat den reservation, som här föreligger. När jag intagit den ståndpunkten i utskottet, så beror det icke på någon övertygelse, som jag tillägnat mig vid läsningen av Kungl. Maj:ts proposition, utan det är en gammal uppfattning, som jag haft, att nämndens möjligheter att göra sig gällande och i domslutet få uttryck för sin uppfattning borde stärkas. Detta är delvis, om icke en rent personlig erfarenhet, så dock någonting, som ligger inom mitt eget erfarenhetsområde, vilket gjort, att jag intagit denna ställning. Det är i själva verket så, att i nämnden kan sitta bara en enda person — och det kan finnas åtskilliga sådana — som på grund av principella skäl, av servil läggning eller andra omständigheter, överhuvud taget aldrig frångår rättens ordförandes mening utan konsekvent röstar med

den mening, som denne ordförande företräder. Om då en sådan person sitter i en nämnd kanske ett tjugotal år — jag tror mig känna till att sådant har hänt — så må där i övrigt sitta sju, åtta ända till elva nämndemän, som kunna vara så enhälliga som helst, de hava i alla fall icke någon möjlighet att inverka på domslutet i annan mån än domaren själv tager hänsyn till nämndens uppfattning. Jag instämmer dock helt och fullt med herr Andersson i Igelboda däri, att man icke får utgå ifrån att varena domare är så särdeles benägen att taga hänsyn till nämndens uppfattning. Det finnes även inom denna kår, som visserligen i det stora hela består av mycket framstående och dugliga män, olika karaktärer. Även ibland denna kår kan det finnas åtskilliga, som icke precis äro böjda för att rätta sig efter någon annans mening än sin egen. Jag har dessutom den uppfattningen, att denna betydelselöshet, som en nämnd kan försättas i, inverkar också på nämndens eget intresse och är icke ägnad att stärka dess ansvarskänsla.

Jag skulle också kunna vitsorda vad herr Andersson i Igelboda upplyste om, att man kan iakttaga, utan att själv sitta i rätten, hur man avlöser varandra i nämnden och bara ser till att minst sju sitta kvar. Man tycker sig finna ett ganska litet intresse i en del nämnder för de rättsförhandlingar, som pågå, vilket ju också kan vara ganska förklarligt som det nu är och då, såsom har påpekats, rättsförandet är uppdelat i en massa sammanträden med uppskov och ombyte av nämndemän ett flertal gånger under ett måls handläggning. Då det också förekommer skriftliga inlagor, som ofta icke läsas upp inför rätten, är det fullkomligt omöjligt för nämndens ledamöter att på allvar sätta sig in i och följa med målets handläggning, och man kan då icke heller vänta sig, att de skola känna något verkligt intresse att följa med. Nämnden får lätt den känslan, att det gör ungefär detsamma vilken uppfattning nämnden har, ty utslaget blir i alla händelser icke det, som nämnden anser utan som domaren vill; och det är detta, som gjort hela nämndinstitutionen ganska betydelselös.

Det är ju ett allmän erkänt faktum, att ökat ansvar verkar uppfostrande, och jag tror, att det skulle verka hälsosamt för nämnden själv och även för allmänhetens uppfattning om nämnden, om man insätter i nämnderna män med klokhet, duglighet och allmänhetens förtroende, och samtidigt lägger en smula större makt och ansvar på dessa nämndemän.

Enligt min uppfattning blir detta så mycket viktigare hädanefter än med vårt hittillsvarande legala förfarande, när vi övergå till en ny form av rättegång, där den fria bevisprövningen och vad som i övrigt följer med rättegången göra, att i det stora hela förfarandet blir mindre byråkratiskt. Nämnden har ju kommit till för att utgöra en motvikt mot rent formalistiska och juridiska synpunkter, vilka — och det ligger ju så ofantligt nära till hands — representeras av den person, som har juridiken till yrke och uteslutande sysslar med dessa lagfrågor och paragrafer; det ligger då ofantligt nära till hands, att det blir paragraferna och de av honom inlärdas rättsreglerna, som bli avgörande och ersätta vad herr Jonsson i Risinge kallar för den moraliska rätten, i motsats mot den rent formella och juridiska.

Jag tror, att detta är en verkligt viktig angelägenhet med hänsyn till hela rättsuppfattningens inriktning och med hänsyn till vikten att bibringa folket den känslan, att här i landet kan varje medborgare, när han kommer inför domstolen, om han *har* rätt, också ha utsikt att *få* rätt. Det skall icke vara endast rent formella juridiska synpunkter, som skola vara utslagsgivande, utan också vad som hos de breda folklagren kännes såsom uppfattas såsom allmänt moralisk gällande rätt, som står i full överensstämmelse med folkets egen rättsuppfattning. Nog förefaller det mig då vara ganska besynnerligt, om denna folkvalda kammare icke skulle visa sig ha någon känsla för vikten av just

Ang.
huvudgrun-
derna för en
rättegångs-
reform.
(Forts.)

Ang.
huvudgrun-
derna för en
rättegångs-
reform.
(Forts.)

denna syn på hela nämndinstitutionens uppgift i vårt rättegångsväsende och följaktligen icke heller skulle vilja vara med om att i den mån det här föreslagits stärka nämndens ställning och inflytande.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den av herr Schlyter m. fl. avgivna reservationen.

Herr **Hedlund** i Östersund: Herr talman! Jag hade tillfälle att i går framhålla de synpunkter, som ligga till grund för mitt ställningstagande i denna fråga, och jag har väntat hela debatten på att höra, om något av de skäl jag framförde mot Kungl. Maj:ts förslag skulle kunna jävas. Herr Lindqvist gjorde ett försök i den vägen, men jag kunde icke ur hans anförande utläsa något annat än antagandet, att det skulle bliva litet bättre om nämnden finge ett ökat inflytande på sätt Kungl. Maj:t föreslagit.

Det enda skäl, som anförts och som går an att diskutera, är det som både departementschefen och reservanterna framdragit, nämligen att för trettio år sedan motionerade i denna kammare en lantmannarepresentant och fick kammaren med sig om att förorda, att nämndemännen borde erhålla ökat inflytande. Jag kan livligt föreställa mig, hurudana förhållandena voro på den tiden. Där sutto gamla hedervärda nämndemän, i vilkas släkt nämndemannuppdraget gått i arv under många år och vilka hade supit in denna anda, så att den gått dem i blodet. De mötte då ofta i rätten unga vikarier, som försökte få igenom sin vilja gentemot de gamla erfarna nämndemännen. Domarkåren var då isolerad på ett helt annat sätt än nu. Jag begriper, att man under sådana förhållanden kunde vilja påyrka, att nämnden skulle få ett ökat inflytande; det fanns verkligen fog härför. Men nu, när man inför en ny rättegångsordning, som bl. a. tager sikte på att något vikariatsystem icke skall vara rådande, utan att det skall vara de gamla erfarna domarna, som skola sköta förhandlingarna, föreligger icke längre det skälet, att en ung notarie vill skjuta erfarna nämndemän åt sidan. Det motiv, som på sin tid föranledde andra kammaren att uttala sig för ifrågavarande reform, är alltså icke nu förhanden. Ständscirkulationen är så kraftig, att vi märka den på alla livets områden och icke minst på det här föreliggande. Det är möjligt, att det fanns en tid, då domarkåren stod fullständigt isolerad från folket. Nu gör den icke detta. Vi ha i skånska hovrätten en socialdemokratisk president, och i första lagutskottet sitter en socialdemokratisk domare som ordförande för de folklager, som domarkåren icke förut haft kännning med. Det är dessa skäl, som tillika med de övriga, som jag tidigare anför, motiverat mitt ståndpunktstagande i denna sak.

Herr **Lindqvist** i Halmstad: Herr talman! Herr Hedlund i Östersund yttrade att det icke anförts några skäl för Kungl. Maj:ts förslag utöver den omständigheten, att riksdagen för länge sedan tagit ståndpunkt till förmån för ett ökat inflytande för nämnden. Jag vill endast säga till herr Hedlund, att det finns en del människor, som icke taga några skäl.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på godkännande av utskottets uttalande i förevarande punkt, dels ock på bifall till den av herr Schlyter m. fl. vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den senare propositionen. Herr Christenson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes samt anslogs:

Den, som vill, att kammaren bifaller den reservation, som av herr Schlyter m. fl. fogats vid punkten 24, nämndemännens antal och rösträtt, av särskilda utskottets yttrande i dess förevarande utlåtande nr 1, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt utskottets yttrande i berörda punkt.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av upprensingsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit den av herr Schlyter m. fl. vid punkten fogade reservationen.

Punkterna 25—27.

Utskottets uttalanden godkändes.

Punkten 28, angående statens övertagande av rättsskipningen i städerna.

Vid denna punkt voro fogade reservationer:

av herrar *Christenson, Frändén, Jönsson* i Boa och *Olson* i Torsby, vilka ansett att punkten bort erhålla annan i reservationen angiven lydelse;

av herrar *Schlyter, K. A. Wilhelm Björck, Lindqvist* i Halmstad, *Fast* och *Andersson* i Prästbol, vilka likaledes ansett att punkten bort erhålla annan i deras reservation föreslagen avfattning; samt

av herr *Linder*.

Sedan punkten föredragits, yttrade:

Herr Christenson: Herr talman! Jag har under gårdagen så pass utförligt utvecklat min ställning till denna fråga, att jag nu kan inskränka mig till att göra ett par tillägg. Jag vill då först erinra att, när processkommissionen lade fram sitt förslag, det var mycket naturligt, att kommissionen som ville ha uniformitet med avseende å domstolarna skulle gå den vägen att i största utsträckning indraga jurisdiktionen i städerna. Men då nu propositionen här går en annan väg och i väsentliga delar lämnar domstolsorganisationen oförändrad samt låter en hel del av de större och medelstora städerna behålla sin jurisdiktion, så ligger ju saken annorlunda till. Det gäller ju då att undersöka om det verkligen finns skäl att gå så långt som propositionen gör.

Vad är det då som föreslås här i propositionen? Jo, man vill ha ett uttalande av riksdagen, att alla städer, som icke ha tre lagfarna ledamöter i sin rådhusrätt eller kanske rättare icke ha arbete för tre lagfarna ledamöter i rådhusrätten, skola även mot sin egen vilja efter hand förlora sin jurisdiktion. Som jag i går framhöll går detta förslag alldeles för långt. För övrigt föreligger för närvarande icke tillräcklig utredning för att man skall kunna taga definitiv ställning till denna fråga, ty det är många omständigheter, som äro av betydelse och behöva närmare undersökas. Det är ju t. ex. en sådan fråga som denna: om jurisdiktionen drages in, hur skall det bli med tingsstället för vederbörande stad? Det kan ju hända i vissa fall, att det är möjligt att få tingsstället förlagt till staden men i en del fall kanske icke. Jag kan omtala, det varit representanter här från staden Arboga, som förmodligen upp-vaktat ett stort antal riksdagsmän. De påpekade, att, om Arboga skulle förlora sin egen jurisdiktion, så skulle man icke där kunna få något tingsställe,

Ang.
huvudgrun-
derna för en
rättegångs-
reform.
(Forts.)

Ang.
huvudgrun-
derna för en
rättegångs-
reform.
(Forts.)

utan man finge nöja sig med tingsställe i Köping, som ligger en eller annan mil därifrån. Det blir en synnerligen stor olägenhet för en stad, som i århundraden haft sin egen domstol på platsen. Även om tingsställe kan anordnas i en stad, som förlorat sin jurisdiktion, kommer i regel domaren med sin expedition att finnas å annan plats, kanske långt ifrån staden, vilket kommer att medföra kostnader och besvär för stadens invånare.

Jag ber vidare få framhålla, att, när denna fråga senast förelåg till avgörande här i riksdagen år 1924, hade dåvarande regeringen velat få en fullmakt av riksdagen att indraga jurisdiktionen för sådana städer, vilkas folkmängd icke uppgick till 4,000 — och detta även mot stadens bestridande. Men riksdagen ville ej gå så långt, och beslutet blev, att endast städer, vilkas folkmängd ej uppgick till 3,000, skulle kunna förlora sin jurisdiktion, dock blott under den förutsättning, att icke två tredjedelar av stadsfullmäktige i vederbörande stad förklarade sig vilja behålla jurisdiktionen. Om en sådan majoritet kunde uppnås för bevarande av jurisdiktionen, skulle denna ej kunna frätas staden. Det har visat sig efter den tiden, att även mycket små städer ha, oaktat de stora kostnader, som de därmed tagit på sig, ändå gått in för att behålla sin jurisdiktion, därför att de satt ett så oerhört stort värde på densamma. Jag tycker då, att man bör gå mycket varsamt fram och bör man taga största hänsyn till städernas önskemål.

Jag tror icke det blir någon som helst skada, om man här följer reservanternas och sålunda, innan man tar slutlig ställning till denna mycket viktiga fråga, avvaktar närmare utredning, som väl torde kunna ske till nästa riksdag. Då kan man få tillfälle att närmare undersöka hur det med denna fråga lämpligen bör förfaras i olika avseenden. Att propositionen gått alldeles för långt, är enligt min uppfattning uppenbart. Jag tror också, att många städer i vårt land just nu känna sig oroliga, hur det skall gå med detta ärende.

Under återopande av vad jag i går och nu anfört ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den av mig m. fl. avgivna reservationen.

Med herr Christenson förenade sig herrar *Petersson* i Lerbäcksbyn, *Brännberg*, *Anderson* i Storegården, *Wallerius*, *Magnusson* i Skövde, *Bengtsson* i Kullen, *Olson* i Torsby, *Nilsson* i Karlstad, *Vahlstedt*, *Nordkvist*, *Sandwall*, *Olsson* i Österbo, *Jönsson* i Boa, *Lauren*, *Järte*, *Andersson* i Falkenberg och *Gustafson* i Kasenberg.

Herr *Lindqvist* i Halmstad: Herr talman! Jag skall fatta mig mycket kort även här. Herr Christenson, som yrkade bifall till sin reservation, gjorde gällande, att innan man kan fatta ställning till förevarande sak, måste det bli en utredning. Ja visst måste det bli det. Detta har också departementschefen ansett, och i utskottsutlåtandet säges det också ifrån, att man skall iakttaga största försiktighet när det gäller att lägga små städer under landsrätt. Men här har departementschefen uppdragit vissa riktlinjer, som böra vara grundläggande, utan att man därför skall binda sig eller försöka binda riksdagen.

Så säger herr Christenson i sin skrivna reservation, att städerna böra få bibehållas vid sin jurisdiktion i långt större omfattning än departementschefen ifrågasatt. Men om kammaren skulle antaga hans reservation, anser jag, att kammaren alltför mycket bundit sig i den riktning som han företräder.

Herr Christenson och hans medreservanter ställa sig principiellt på den standpunkten, att staten skall övertaga hela rättsväsendet, men trots detta innebär reservationen ett förslag till uttalande, som går i rakt motsatt riktning. Reservanterna ifrågasätta nämligen, att i städer, som äro tillräckligt stora och vilja ha sin egen jurisdiktion, detta hädanefter skulle vara medgivet. Först

går alltså herr Christenson in för att staten skall övertaga rättsväsendet, men sedan menar han, att kommunerna skola få hand om rättsväsendet på en hel del ställen, där staten övertagit detsamma. Detta är, såvitt jag förstår, icke fullt logiskt. I utskottsutlåtandet har man också på flera punkter så starkt understrukit, att man skall taga hänsyn till städernas ekonomi och befolkningens möjligheter att anlita domstolarna, att det i detta avseende icke torde vara någon fara för småstäderna och deras innebyggare.

*Ang.
huvudgrun-
derna för en
rättegångs-
reform.
(Forts.)*

Herr Christenson: Herr talman! Herr Lindqvist förklarade, att det skulle vara brist i logik i reservationen, då vi i denna framhållit, att det icke torde finnas någon meningsskiljaktighet därom, att rättsskipningens ordnande och bekostande är en angelägenhet, som principiellt åligger staten, men ändå i större utsträckning vilja bibehålla städernas egen jurisdiktion. Ja, men utskottet, som ju sagt precis detsamma, vill också ha kvar den egna jurisdiktionen i ett ganska stort antal städer.

Jag tycker för övrigt icke, att det är något fel på logiken. Det kan vara en principiell ståndpunkt, att rättsskipningen egentligen borde ombesörjas av staten, men av praktiska skäl och med hänsyn till uråldriga traditioner och städernas intressen och önskemål finnes det icke anledning att allt för strikt följa principen.

Sedan säger herr Lindqvist vidare, att kammaren skulle vara bunden, om den följde vår reservation, därför att vi säga, att man bör tillmötesgå önskan om bibehållande av städernas jurisdiktion i större utsträckning än utskottet gjort. Detta förstår jag icke. Jag tror, att jag under debatten i går anfört goda skäl för vår uppfattning, då jag påvisade att det vid en jämförelse mellan 24 domsagor, av vilka många voro ganska stora, och 24 av de städer, som nu skulle vara dömda att förlora sin jurisdiktion, framgick, att arbetet med rena tvistemål visat sig vara ungefär lika stort för städerna som för domsagorna. Man binder sig i själva verket mycket mera, om man följer utskottets mening. Utskottet ansluter sig ju till departementschefens uppfattning, att endast städer av viss storlek böra få ha kvar sin jurisdiktion, under det att alla andra skola förlora den. Det är nog all anledning, att man får se litet närmare på denna sak, innan man går så långt.

Herr Fast: Herr talman! Då utskottet här sagt, att staten skall övertaga rättsväsendet i städerna, har man gjort ett principiellt uttalande för att rådhusrätterna i de mindre städerna skola upphöra, men vi ha manat till försiktighet och ansett, att man bör gå successivt fram härvidlag. Desslikes har det sagts, i överensstämmelse med departementschefens yttrande, att frågan bör bliva föremål för en mycket ingående undersökning. Jag frågar emellertid kammaren, om det kan vara någon logik i den ståndpunkten, som herr Christenson anslöt sig till, att man bör gå mycket försiktigare fram än utskottet, när det gäller att lägga mindre städer under landsrätt, men att man samtidigt söker upprätthålla principen om att staten skall övertaga rättsskipningen i städerna. Jag vet, som jag förut sagt, icke, vilka anspråk denna kammare har på logik, men här brister det på ett betänkligt sätt.

Herr talman! Jag förstår, att kammarens ledamöter här bli satta inför en viss påfrestning, nämligen huruvida avgörande i den förestående voteringen skola bliva rättsskipningens synpunkter eller eventuella hänsynstaganden till de känsluskäl, som kunna vara till finnandes å vederbörande orter. Jag har också varit utsatt för dessa påfrestningar. Jag tillhör ett län med flera städer, som icke ha egen jurisdiktion, och jag kunde därför lätt falla för frestelsen att följa herr Christenson. Men jag gör icke detta, ty det är till fulllo bevisat, att det är orimligt att upprätthålla en särskild jurisdiktion i smärre

Ang.
huvudgrun-
derna för en
rättegånga-
reform.
(Forts.)

städer, och jag anser, att man bör sätta hänsynen till rättegångsväsendets riktiga ordnande framför lokala synpunkter. Av dessa skäl hemställer jag om bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på godkännande av utskottets uttalande i förevarande punkt, dels ock på bifall till den av herr Christenson m. fl. vid punkten avgivna reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Votering begärdes likväl av herr Christenson, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes samt anslogs:

Den, som vill, att kammaren godkänner vad särskilda utskottet i sitt förevarande utlåtande nr 1 yttrat i punkten 28, statens övertagande av rättsskipningen i städerna, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den av herr Christenson m. fl. vid denna punkt avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av upprensingsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren godkänt utskottets uttalande i förevarande punkt.

Punkterna 29 och 30.

Utskottets uttalanden godkändes.

Punkten 31, angående nämnd i rådhusrätt.

Vid denna punkt hade reservationer avgivits:

av herrar *Schlyter, Akerberg, P. E. A. Jonsson, K. A. Wilhelm Björck, Lindqvist* i Halmstad, *Lövgren, Wikström, Fast, Olsson* i Mora och *Anderson* i Prästbol, vilka ansett att punkten bort erhålla annan i reservationen angiven lydelse; samt

av herr *Linder*.

Efter föredragning av punkten anförde:

Herr **Lindqvist** i Halmstad: Herr talman! Denna punkt gäller frågan, huruvida det skall bliva nämnd även i rådhusrätterna. Det är ju en nyhet, som här ifrågasättes, och ur den synpunkten skulle spørsmålet naturligtvis kunna behöva belysas. Men som jag förmodar, att samtliga ledamöter ha sin mening klar, skall jag inskränka mig till att endast yrka bifall till den reservation, som är avgiven av herr Schlyter m. fl.

Herr **Christenson**: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på godkännande av utskottets uttalande i förevarande punkt, dels ock på bifall till den av herr Schlyter m. fl. vid punkten fogade reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för

den senare propositionen. Herr Christenson begärde emellertid votering, i anledning varav efter givna varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes samt anslogs:

Ang.
huvudgrunderna för en
rättegångsreform.
(Forts.)

Den, som vill, att kammaren bifaller den av herr Schlyter m. fl. vid punkten 31 av särskilda utskottets förevarande utlåtande nr 1 fogade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt utskottets yttrande i berörda punkt.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av upprensingsförfarandet.

Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Rösträkning begärdes likväl av herr Christenson, vadan namnupp-rop verkställdes. Därvid avgåvos 88 ja och 67 nej, varjämte 11 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit den av herr Schlyter m. fl. vid punkten fogade reservationen.

Punkten 32.

Utskottets uttalande godkändes.

Härpå föredrogs *punkten 33*, angående hovrätternas uppdelning; och yttrade därvid

Herr Lundström: Herr talman! Det muntliga förfarandet i hovrätterna kommer givetvis att medföra ökade kostnader för parterna. Det är därför givetvis enligt mitt förmenande riksdagens plikt att se till att dessa kostnader såvitt möjligt begränsas. Jag åsyftar närmast, att hovrätternas jurisdiktionsområden icke göras så stora, att en personlig inställelse kommer att medföra alltför stora kostnader och tidsutdräkt. Gäller detta landet i dess helhet, gäller det Norrland isynnerhet. Utskottet säger visserligen, att vad Norrland beträffar bör åtminstone en hovrätt inrättas. Tager man emellertid i betraktande, att de fyra nordligaste länen utgöra mer än hälften av landets areal, förefaller det rätt blygsamt, om man i Norrland anser, att en hovrätt är för litet, minst två bör det åtminstone vara. Däremot kan man då invända att ju flera hovrätter vi få, dess större bli kostnaderna. Ja, det är alldeles riktigt, men detta är nog enligt min mening en följd av den nya rättegångsreformens genomförande, och det kan icke vara riktigt, att norr-länningarna på grund av de stora avstånden därstädes och de fortfarande på sina håll allt annat än tillfredsställande kommunikationerna skola bli handikappade, när det gäller att utnyttja det nya rättsförfarandet.

Ja, herr talman, jag har redan nu velat framhålla dessa synpunkter och vädjar till kammaren, att hänsyn tages till desamma vid ärendets fortsatta behandling.

Jag har intet yrkande.

Med herr Lundström förenade sig herrar *Hage, Nilsson* i Antnäs och *Grampson*.

Vidare anfördes ej. Utskottets i punkten gjorda uttalande godkändes.

Ang.
huvudgrun-
derna för en
rättegångs-
reform.
(Forts.)

Punkten 34, angående hovrättsting.

Uti en vid denna punkt avgiven reservation hade herrar *Christenson, Frändén, Jönsson* i Boa och *Olson* i Torsby förklarat sig anse, att punkten bort erhålla annan i reservationen angiven avfattning.

Punkten föredrogs. Därvid anförde:

Herr Christenson: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den vid denna punkt av mig m. fl. avgivna reservationen.

Vidare yttrades ej. Efter av herr talmannen givna propositioner i ämnet godkände kammaren utskottets i punkten gjorda uttalande.

Punkten 35, angående antalet juristdomare i hovrätt.

Vid denna punkt voro fogade reservationer:

av herrar *Schlyter, Åkerberg, K. A. Wilhelm Björck, Lindqvist* i Halmstad, *Lövgren, Fast* och *Andersson* i Prästbol, vilka ansett att viss del av punkten bort hava annan i reservationen angiven lydelse; samt

av herr *Linder*.

Sedan punkten föredragits, yttrade:

Herr Lindqvist i Halmstad: Här gäller det frågan om huru många hovrättsråd, som skola sitta i en division, för att denna skall vara domför. Kungl. Maj:t har ifrågasatt att antalet skulle vara fyra. I den reservation, som vi här ha avgivit, ha vi skrivit, att vi vilja, att det skall tagas under omprövning, huruvida icke antalet hovrättsråd skulle kunna minskas till tre, och vi ha pekat på, att om det skulle vara möjligt att minska antalet till tre, skulle man också därmed kunna göra vissa besparingar, som äro särskilt önskvärda på grund av de merutgifter, som man får genom vad vi förut beslutat om särskild föredragande. Om man tager reservationen, blir det således icke något bestämt om, att det skall vara tre hovrättsråd för en divisions domföret. Vi begära endast att detta skall tagas under omprövning.

Jag ber att få yrka bifall till herr Schlyters reservation.

Herr Christenson: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan. Jag tror, att det vore ganska betänkligt, om man skulle slå in på den vägen att sätta antalet hovrättsdomare till endast tre. Det är en synnerligen viktig sak, att de avgöranden, som hovrätten skall träffa, bli på ett sorgfälligt och tillräckligt ingående sätt belysta, och det vore därför enligt min uppfattning olyckligt att nedsätta antalet domföra ledamöter i hovrätt.

Vidare anfördes ej. Herr talmannen gav propositioner å de under överläggningen förekomna yrkandena; och godkände kammaren utskottets i förevarande punkt gjorda uttalande.

Punkten 36, angående nämnd i hovrätt.

Uti en vid denna punkt fogad reservation hade herrar *Schlyter, Linder, Åkerberg, P. E. A. Jonsson, K. A. Wilhelm Björck, Lindqvist* i Halmstad, *Lövgren, Wikström, Fast, Olsson* i Mora och *Andersson* i Prästbol förklarat sig anse, att punkten bort erhålla annan i reservationen angiven lydelse.

Efter föredragning av punkten anförde:

Herr Lindqvist i Halmstad: Herr talman! Den här punkten gäller frågan om nämnd i hovrätt och jag är övertygad om att kammarens ledamöter ha sin

bestämda uppfattning om detta och anse, att, när vi förut beslutat om nämnd vid rådhusrätt, vi också här böra besluta om nämnd i hovrätt.

Jag ber att få yrka bifall till herr Schlyters reservation.

Herr Christenson: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan. Den omständigheten, att kammaren gått in för nämnd i rådhusrätt behöver icke medföra såsom konsekvens införandet av nämnd även i hovrätt. Jag anser, att de skäl, som tala mot nämnd i rådhusrätt i ännu starkare grad tala mot införandet av nämnd i hovrätt.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på godkännande av utskottets uttalande i förevarande punkt, dels ock på bifall till den vid punkten fogade reservationen; och fann herr talmannen den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad. Votering begärdes likväl av herr Persson i Falla, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes samt anslogs:

Den, som vill, att kammaren bifaller den reservation, som fogats vid punkten 36, hovrättsnämnd, av särskilda utskottets yttrande i dess förevarande uttalande nr 1, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt utskottets yttrande i berörda punkt.

Sedan kammarens ledamöter här efter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av upprensingsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit den vid punkten fogade reservationen.

Punkterna 37—45.

Utskottets uttalanden godkändes.

Härefter yttrade:

Herr Hage: Herr talman! Jag har endast begärt ordet för att i ett mycket kort anförande yrka bifall till den reservation, som i detta sammanhang avgivits av herr Lindhagen och som återfinnes å sid. 76 i utskottets uttalande. Herr Lindhagens yrkande går ut på, att vi skulle planlägga en organisation, omfattande ett nät av *rättshjälpsanstalter* över hela landet.

Denna fråga har ju förut varit föremål för riksdagens behandling. År 1919 framlade nämligen den då sittande regeringen ett förslag, som i sin tur grundade sig på ett sakkunnigutlåtande, i vilket de sakkunniga framhållit, att denna rättshjälpsanstaltsorganisation borde utvecklas på sådant sätt, att i varje landstingsområde skulle finnas en dylik anstalt. Vi, som ivrade för denna sak, betraktade det naturligtvis som en mycket stor seger, att riksdagen den gången gick in för detta förslag, och vi måste därför finna det ytterligt beklämmande, när man ser, vad som blivit av denna reform. Det befinnes nämligen, att det för närvarande endast finnes rättshjälpsanstalt anordnad i ett enda landstingsområde, nämligen i Örebro län. Jag skulle för övrigt vilja säga, att Örebro län i detta hänseende lyser som ett föredöme för landet i övrigt.

När nu arbetet på domstolsorganisationen skall fullföljas, så tycker jag det skulle vara synnerligen viktigt, om det till gagn för fattigt folk orga-

Andra kammarens protokoll 1931. Nr 41.

Ang.
huvudgrun-
derna för en
rättegånga-
reform.
(Forts.)

niserades ett nät av sådana rättshjälpsanstalter över hela landet. Enligt mitt förmenande borde det helst vara så, att dessa rättshjälpsanstalter rent av utgjorde en del av domstolsorganisationen. Som det nu är, bidrar ju staten endast med ett mycket ringa belopp till ett landsting, som vill inrätta en rättshjälpsanstalt. Och detta har den verkan, att landstingen ingalunda stimuleras till att införa dylika anstalter, vilka givetvis äro av en oerhört stor betydelse för rättssäkerheten, när det gäller fattiga eller mindre bemedlade människor i landet. Jag menar alltså, att det vore synnerligen önskligt, om denna fråga finge tagas upp i samband med hela detta utredningsspörsmål, som vi här ha behandlat.

Nu förstår jag ju, att jag icke kan få majoritet för det yrkande, jag ämnar framställa, men jag skall dock, med utgångspunkt från vad jag nu har yttrat och för att åtminstone söka påbörja bildandet av en opinion i denna fråga, be att få yrka bifall till den reservation, som avgivits av herr Lindhagen och däri han påyrkar, att för framtiden »planlägges ett folkligt organ för rationell tillmötesgående rättshjälp på olika områden med förgreningar över hela landet.»

Jag föreställer mig, att hur än kammarens beslut kommer att bli, det dock kunde finnas anledning för den regering, som skall utreda hela detta spörsmål, att även taga upp denna fråga till grundligt överbäggande och penetrerande.

Med herr Hage förenade sig herrar *Andersson* i Igelboda och *Olovson* i Västerås.

Herr *Lindqvist* i Halmstad: Herr talman! Jag tror, att det ligger något mycket berättigat i den tankegång, som herr Lindhagen utvecklat i sin reservation och som nu senast upptagits av herr Hage, men jag tror inte, att man gagnar saken med att försöka driva fram den nu. Det förefaller mig vara mycket bättre och innebära större utsikter till framgång, om det vid nästa års riksdag väcktes en motion, däri man närmare utvecklade saken och droge upp vissa riktlinjer för detta spörsmål. Jag tror för min del också, att det vore mycket lyckligt, om man kunde få till stånd ett utbyggande av rättshjälpsanstalterna, men jag tror, som sagt, att saken skulle gagnas bäst, om den komme fram i form av en motion till nästa års riksdag.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, gav herr talmannen propositioner dels på bifall till det av herr Hage under överläggningen framställda yrkandet, dels ock på avslag därå; och blev berörda yrkande av kammaren avslaget.

Utskottets hemställan bifölls i vad den ej besvarats genom kammarens ovan omnämnda beslut.

§ 6.

Ordet lämnades nu till herr **förste vice talmannen**, som yttrade: Herr talman! Jag hemställer, att kammaren ville besluta, att å föredragningslistan för morgondagens plenum måtte bland två gånger bordlagda ärenden uppföras statsutskottets utlåtanden nr 151, 152 och 153, därefter bevillningsutskottets betänkanden nr 40, 41 och 42, därpå bankoutskottets utlåtanden nr 44, 45, 46 och 47, vidare statsutskottets utlåtande nr 154 samt övriga ärenden i den ordning de finnas upptagna på dagens föredragningslista.

Denna hemställan bifölls.

§ 7.

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen:

från statsutskottet:

nr 247, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anvisande av anslag till riksdags- och revisionskostnader m. m.; och

nr 248, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anvisande av anslag till räntor å statsskulden m. m.; samt

från andra lagutskottet:

nr 252, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om åtgärder mot vanartigt levnadssätt (vanartslag), dels ock i ämnet väckta motioner;

nr 253, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 14 juni 1918 (nr 422) om fattigvården m. m.;

nr 254, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 17 oktober 1900 om straffregister; och

nr 255, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om behandling av alkoholister, dels ock i ämnet väckta motioner.

§ 8.

Justerades protokollsutdrag.

§ 9.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades herr *Wachtmeister* under 4 dagar från och med den 27 innevarande maj.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 5.32 e. m.

In fidem
Per Cronvall.